

ชื่อเรื่อง: ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์กับระบอบการปกครองของประเทศไทยจากยุคจารีตถึงยุคที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112

ชื่อผู้แต่ง: ฐนพงศ์ ลือขจรชัย และกิตติคุณ วงศ์ทองทิว

การอ้างอิงที่แนะนำ: ฐนพงศ์ ลือขจรชัย และกิตติคุณ วงศ์ทองทิว, 'ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์กับระบอบการปกครองของประเทศไทยจากยุคจารีตถึงยุคที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112' (2568) 54(2) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 406.

ผู้สนับสนุนหลัก

ผู้สนับสนุนร่วม

โครงการวารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 โทร. 02-221-6111 ต่อ 81-2165 อีเมล tu.lawjournal@tu.ac.th

ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์
กับระบอบการปกครองของประเทศไทยจากยุคจารีตถึงยุคที่มี
การประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112
Relationships between the Lèse-majesté Law
and the Political Regimes of Thailand from the
Age of the Customary State to the Age
of Section 112 of the Criminal Code

จูนพงศ์ ลือขจรชัย

อาจารย์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Tanapong Luekajornchai

Instructor, Faculty of Arts, Silpakorn University

กิตติคุณ วงศ์ทองทิ้ว

ผู้พิพากษาศาลอาญา สำนักงานศาลยุติธรรม

Kittikun Wongtongtiw

Judge of the Criminal Court, Office of the Judiciary

วันที่รับบทความ 2 มกราคม 2568; วันแก้ไขบทความ 12 พฤษภาคม 2568; วันที่รับบทความ 25 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพระเกียรติขององค์พระมหากษัตริย์ซึ่งในปัจจุบัน คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และระบอบการเมืองการปกครองของประเทศไทยที่แบ่งตามสถานะของพระมหากษัตริย์ได้เป็น 4 ยุค คือ ยุครัฐจารีต ยุคระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยุคระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญหรือระบอบประชาธิปไตยภายหลังการอภิวัฒน์สยามปี 2475 และยุคที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายหลังการรัฐประหารเมื่อปี 2490 ผู้เขียนพบว่า กฎหมายดังกล่าวกับระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นชัด โดยปรากฏว่าประเทศไทยมีกฎหมายที่คุ้มครองพระมหากษัตริย์ในลักษณะเดียวกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ตั้งแต่ยุครัฐจารีตซึ่งใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลัก ยุคปฏิรูปกฎหมายพร้อมกับการปฏิรูปด้านอื่น ๆ ในสมัยการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้เป็นกฎหมายอาญาสมัยใหม่แบบตะวันตก ยุคระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญที่กฎหมายลักษณะอาญามีผลใช้บังคับ จนยุคปัจจุบันที่มาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญามีผลใช้บังคับ สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยที่ไม่ว่าในยุคใด พระมหากษัตริย์ก็ยังทรงเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นรัฐไทย ไม่ว่าจะในฐานะผู้สร้างและเจ้าของรัฐแบบในความเชื่อทางศาสนาของยุครัฐจารีต ในฐานะองค์อธิปัตย์ (ผู้ถืออำนาจสูงสุดในรัฐ) หรือตัวรัฐเองแบบในยุคระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในฐานะประมุขของรัฐที่ใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนในระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างไรก็ตาม ระดับของการคุ้มครองว่าจะคุ้มครองพระมหากษัตริย์มากน้อยเพียงใดพิจารณาได้จากสภาพบังคับหรือโทษหากมีการฝ่าฝืน บทบัญญัติเหล่านั้นต้องรับโทษเพียงใดและระดับการคุ้มครองยังขึ้นอยู่กับข้อกำหนดเหตุยกเว้นความผิด โดยระดับของการคุ้มครองพระมหากษัตริย์มีการแปรเปลี่ยนหรือผันแปรไปตามระบอบการปกครองตามความเป็นจริงซึ่งขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองรวมทั้งความคิดความเชื่อในทางสังคมวัฒนธรรมที่ประชาชนในสังคมยึดถือในขณะนั้นว่าเชิดชูสถานะของพระมหากษัตริย์เพียงใด ดังนั้น ในการพิจารณาว่า มาตรา 112 ควรถูกตีความและบังคับใช้อย่างไร ควรมีข้อยกเว้นให้วิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ได้หรือไม่ รวมทั้งควรแก้ไขได้หรือไม่ เพียงใด จึงต้องพิจารณาจากอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองและคติความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมที่ประชาชนในสังคมยึดถือในขณะปัจจุบันเป็นสำคัญ ซึ่งควรต้องมีการศึกษาตามหลักวิชาการวิจัยทางสังคมศาสตร์หรือทำประชาพิจารณ์เพื่อยืนยันเจตจำนงของประชาชนโดยแน่ชัดต่อไป

คำสำคัญ : กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกฎหมาย ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กฎหมายลักษณะอาญา กฎหมายตราสามดวง ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับระบอบการเมืองการปกครอง

Abstract

The author examines the historical developments of Thailand's *lèse-majesté* law, specifically Section 112 of the Criminal Code of Thailand (enacted in 1956), in relation to Thailand's political regimes categorized by the status of the monarch into four periods, i.e., the period of customary states, the period of absolute monarchy, the period of constitutional monarchy after the 1932 revolution and the period of constitutional monarchy after the 1947 coup d'état. The finding is that there are robust

relationships between the political regimes and the Thai *lèse-majesté* law. In detail, Thailand has continuously had the *lèse-majesté* law since the customary states where the Three Seals Law was enforced—continuing to the absolute monarchical regime where laws were modernized and westernized laws, and then the period of the constitutional monarchy where the first criminal code of 1908 was enforced—to the present age where Section 112 of the Criminal Code of 1956. This continuity aligns with the monarchy's enduring role as a central element of Thailand's political system, whether as the creator and owner of the state, the sovereign, or the head of state exercising powers on behalf of the populace. Nevertheless, the intensity of royal protection by the *lèse-majesté* law, as evidenced by enforcement, penalties, and exceptions, has varied according to the political regime in practice, political ideology and socio-cultural status of the monarch as per Thai people in each distinct period. Therefore, when considering the problems of how Section 112 of the present Criminal Code should be interpreted and enforced: whether it should have exceptions allowing criticism against the monarchy in good faith, and whether and how it should be able to be amended, jurists need to consider emphatically social facts regarding the political ideology and socio-cultural circumstances to which Thai people adhere at present. These facts should be supported by empirical research in congruence with the standard of social science research methods or informed by public hearings.

Keywords: *lèse-majesté* law, historical development of law, constitutional monarchy, Thailand's criminal code of 1908, Three-Seals Law, relationships between law and political regimes

ความนำ

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เป็นประเด็นสำคัญที่ถูกพูดถึงอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานกว่า 4 ทศวรรษ นับตั้งแต่ช่วงหลังเหตุการณ์ “6 ตุลาคม 2519” ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลใช้อำนาจในการปราบปรามนักศึกษาอย่างรุนแรงและจับกุมบุคคลในข้อหา “หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์” ที่เป็นการใช้กฎหมายในลักษณะนี้ไม่เคยมีมาก่อน¹ จากนั้นการบังคับใช้มาตรา 112 ก็ยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูง เช่น ช่วงความขัดแย้งระหว่าง “กลุ่มเสื้อเหลือง-เสื้อแดง” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 ถึง 2550 ที่ได้จากคดีที่มีประชาชนให้ความสนใจ เช่น คดีอากง² หรือคดีดาตอปิโด³ รวมถึง คดีธเนศ⁴ ที่ถูกตั้งข้อหาหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ คดีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ามาตรา 112 ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อจัดการกับฝ่ายตรงข้ามที่มีความคิดเห็นหรือการกระทำที่ถูกมองว่าคัดค้านสถาบันพระมหากษัตริย์

การใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ในบริบททางการเมืองยังเห็นได้ชัดในกรณีที่มีการโจมตีพรรคการเมือง เช่น พรรคไทยรักไทย ที่นำโดยนายทักษิณ ชินวัตร และพรรคที่สืบทอดอย่างพรรคพลังประชาชน และพรรคเพื่อไทย และกลุ่มมวลชนที่สนับสนุนพรรคการเมืองดังกล่าว เช่น กลุ่มคนเสื้อแดง⁵ โดยกฎหมายนี้ถูกใช้ในลักษณะเครื่องมือเพื่อแยกฝ่ายหรือสร้างความเสียหายทางการเมืองแก่ฝ่ายที่มีความขัดแย้งกับกลุ่มที่สนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์

ล่าสุดในเดือนมิถุนายน 2567 คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) โดยนายแสวง บุญมี เลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ได้แจ้งข้อหาข้อกล่าวหาว่า กระทำการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งการเสนอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เพื่อยกเลิกข้อหาดังกล่าวกลายเป็นประเด็นสำคัญในการหาเสียงเลือกตั้ง⁶ และนำไปสู่คำสั่งยุบพรรคก้าวไกลด้วยมติเอกฉันท์ในวันที่ 7 สิงหาคม 2567 โดยศาลรัฐธรรมนูญได้

¹ เบนดิก แอนเดอร์สัน, ‘บ้านเมืองของเราแดง : แจ่มทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม’ (เกษียร เตชะพีระ, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ผู้แปล) ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ) จาก 14 ถึง 6 ตุลา (พิมพ์ครั้งที่ 3, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2544) 134-135.

² ‘คดีอากง: อากงเอสเอ็มเอส’ (ฐานข้อมูลคดีเสรีภาพ, ilaw, 9 มิถุนายน 2565) <<https://www.ilaw.or.th/articles/case/23359>> สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2567.

³ ‘คดีดา ตอร์ปิโด’ (ฐานข้อมูลคดีเสรีภาพ, ilaw, 4 มิถุนายน 2564) <<https://www.ilaw.or.th/articles/case/23373>> สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2567.

⁴ ‘ธเนศ : ส่งอีเมลโดยมีอาการทางจิต’ (ฐานข้อมูลคดีเสรีภาพ, ilaw, 6 ตุลาคม 2565) <www.ilaw.or.th/articles/case/23638> สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2567.

⁵ MGR Online, ‘โละฟ้อ! เสธ.โก๋ รับกลางศาล “ผั่งล้มเจ้า” แคลให้ข้อมูล นักวิชาการแดงพอใจถอนฟ้องหมิ่น “อภิสหิ-สุเทพ” หลุดด้วย’ (สื่อมา-สื่อไป, MGR Online, 26 พฤษภาคม 2564) <https://mgronline.com/politics/detail/954000064381#google_vignette> สืบค้น 10 ธันวาคม 2567.

⁶ ‘กกต.ยื่นคำร้องยุบพรรคก้าวไกล ถึงศาลรัฐธรรมนูญแล้ว’ (การเมือง, ThaiPBS, 18 มีนาคม 2567) <<https://www.thaipbs.or.th/news/content/338152>> สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2567.

วินิจฉัยว่า พรหมกั้วไกลมีพฤติการณ์ที่ถือว่าเป็นการกระทำล้มล้างการปกครอง พร้อมทั้งสั่งเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี⁷

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 มีบทบาทต่อการเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ การใช้กฎหมายดังกล่าวมักถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการกับฝ่ายเห็นต่างทางการเมืองในช่วงกว่า 4 ทศวรรษที่ผ่านมา และล่าสุดก็ยังถูกใช้เพื่อเป็นเหตุผลในการยุบพรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป 2566 นั้นหมายความว่า การบังคับใช้กฎหมายมาตรา 112 ไม่ได้มีเพียงแค่นั้นเชิงของการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการเมืองในการสร้างความได้เปรียบและเสียเปรียบในการแข่งขันทางการเมืองอย่างชัดเจน

สิ่งนี้ทำให้เราต้องกลับมาทบทวนประวัติศาสตร์และพัฒนาการของกฎหมายคุ้มครองสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเหตุใดการแก้ไขมาตรา 112 จึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ล้มล้างหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยควรพิจารณาว่าในอดีตเคยมีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในลักษณะใดบ้าง และการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในรูปแบบต่าง ๆ ของไทยนั้นมีผลต่อสถานะของกฎหมายคุ้มครองสถาบันอย่างไร

บทความนี้ต้องการการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของระบอบการปกครองของไทยในยุคต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงของกฎหมายคุ้มครองสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยผ่านการสำรวจ 4 ยุคสำคัญ คือ 1. ยุคการปกครองสมัยจารีต : ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจักรพรรดิราชและมีสถานะเป็นกึ่งท้าวราชา กฎหมายในยุคนี้คุ้มครองพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นสมมติเทพและมีอำนาจสูงสุด 2. ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการปฏิรูปกฎหมายอาญา ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) : ยุคที่ไทยรับอิทธิพลจากตะวันตก ทำให้เกิดการปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้แสดงถึงความเป็นอารยะและความเท่าเทียมของสยามในเวทีโลก 3. ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 : ที่เปลี่ยนแปลงสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้กลายเป็น “ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitutional Monarchy) ซึ่งพระมหากษัตริย์มีสถานะภายใต้รัฐธรรมนูญและประชาชนถือเป็นผู้ถือครองอำนาจสูงสุด และ 4. ยุคภายหลังกองการรัฐประหาร ปี 2490 : การจัดตั้งระบอบการปกครองใหม่ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่งกำหนดให้ประเทศไทยมีระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่มีผลบังคับใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

1. กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในยุคการปกครองแบบจารีต

ในระบอบการปกครองสมัยจารีต พระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินของสยามทรงมีสถานะเป็น “จักรพรรดิราช” หรือ “ราชาเหนือราชา” (King of Kings) พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระบุญญาธิการ

⁷ ‘เปิดคำวินิจฉัยฉบับเต็ม ศาลรัฐธรรมนูญ ตัดสิน ยุบพรรคก้าวไกล’ (การเมือง, ThaiPBS, 7 สิงหาคม 2567) <<https://www.thaipbs.or.th/news/content/342836>> สืบค้น 20 สิงหาคม 2567; และดูคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2567 <https://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=17624> สืบค้นเมื่อ 14 ธันวาคม 2567.

บารมีสูงที่สุดในแผ่นดินและเหนือกว่าราชาองค์อื่น ๆ ภายในดินแดนและประเทศราชจนกลายเป็น “เอกราชา” หรือ “อิริราชา” ซึ่งคือตำแหน่งพระราชอาชงค์เดียวของโลก⁸ พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะกึ่งเทพเจ้า (สมมติเทพ) ซึ่งสถานะเช่นนี้สะท้อนความจริงที่ว่า พระมหากษัตริย์และราชบัลลังก์ที่ทรงครองอยู่เป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักร พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงดินแดนในราชอาณาจักรเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “รัฐ” ในบางลักษณะ⁹ แนวคิดของพระมหากษัตริย์ในรัฐพุทธ (ผสมพราหมณ์) รวมถึงประเทศไทยนั้น มีลักษณะทำนองเดียวกับแนวคิดแบบ “เทวสิทธิ์” (Divine Right) ของศาสนาคริสต์ เพียงแต่ในศาสนาคริสต์ไม่ว่าพระมหากษัตริย์หรือพระราชินีจะทรงมีอำนาจมากเพียงใด ก็ไม่สามารถทรงเป็นพระเจ้าหรือกึ่งเทพเจ้าได้ แต่ทรงเป็นเพียงมนุษย์ที่ได้รับสิทธิจากพระเจ้าเท่านั้น แต่จักรพรรดิราชนั้นทรงเป็นพระเจ้าในบางส่วน กึ่งเทพได้สถานะของพระมหากษัตริย์จึงแยกออกจากมนุษย์ทั้งปวง¹⁰

พระมหากษัตริย์ของสยามทรงเป็น “เทพมนุษย์” อันเป็นศัพท์ที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล กล่าวคือ เป็นสมมติเทพ สมมุติเทวดา¹¹ โดยคำเปรียบเปรยว่าพระมหากษัตริย์คือพระเจ้านั้นมีปรากฏให้เห็นในบันทึกของชาวต่างชาติแทบทุกฉบับ ไม่ว่าจะเป็น ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet – “จดหมายเหตุวันวลิต”)¹² ลาลูแบร์ (Simon de la Loubère)¹³ แชรแวงส (Gervaise)¹⁴ แกมป์เฟอร์ (Kaempfer)¹⁵

⁸ อ่านเพิ่มเติมใน นนทพร อยู่มั่งมี และ วิสิริ เปรมกุลนันท์, *เสวยราชสมบัติ* (มติชน 2562), ส่วนแรก ว่าด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.

⁹ มิลตัน ออสบอร์น, *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังคมประวัติศาสตร์* (มัทนา เกษกมล, พรรณงาม เถาธรรมสาร และธนาลัย ลิมปรัตนศิริ ผู้แปล) (ซิลค์เวอร์มบุคส์ 2544) 57-58.

¹⁰ ความเป็นราชาโพธิสัตว์ตามคติแบบพุทธที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเพียรสั่งสมพระบุญญาธิการบารมี เฉากษณเดียวกับพระพุทธเจ้าในชาติก่อนชาติสุดท้าย (สมัยชาติที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ มิใช่ชาติที่ตรัสรู้เป็นองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว) และความเชื่อแบบเทวราชตามแนวคิดพราหมณ์ฮินดูที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ คือ เทพเจ้าที่อวตารจุติลงมาเป็นพระมหากษัตริย์ เพื่อช่วยเหลือประชาชน (ซึ่งสอดคล้องเข้ากันได้อย่างลงตัวกับคำอธิบายในทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติที่ประชาชนชาวไทยได้รับการสั่งสอนเป็นการทั่วไปว่า ก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาประสูติยังโลกมนุษย์ก็เป็นเทพที่ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตมาก่อน) ตามความเชื่อพราหมณ์ผสมพุทธในสังคมไทยยุคโบราณซึ่งสะท้อนผ่านพิธีราชาภิเษก ที่เป็นพิธีที่มีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า เป็นการที่เทพเทวดา เช่น พระอินทร์ มาแสดงความเคารพ ถวายพระยศ และประกาศความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของพระมหากษัตริย์ ผู้รับการทำพิธี ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ไทยตามระบอบปกครองแบบจารีตมีสถานะเหนือมนุษย์ เป็นเทพหรือกึ่งเทพ (เพราะเทพยดา เช่น พระอินทร์ยังต้องให้ความเคารพและมาทำพิธีรับรองให้) ดู เพิ่งอ้าง 58-59; ‘พระราชพิธีอินทราภิเษก’ (คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง, ห้องสมุดวชิรญาณ) <<https://vajirayana.org/คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ-สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง/พระราชพิธีอินทราภิเษก>> สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2564; นนทพร อยู่มั่งมี และ วิสิริ เปรมกุลนันท์ (เชิงอรรด 8).

¹¹ วรพร ภูพงค์พันธุ์, *สถาบันกษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาล* (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร 2555) 54.

¹² กรมศิลปากร, *รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของ ฟาน ฟลิต* (วัน วลีต) (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรมศิลปากร 2558).

¹³ มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์, *จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม* (สัน ท.โกมลบุตร ผู้แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 3, ศรีปัญญา 2552).

¹⁴ นิโกลาส์ แชรแวงส, *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)* (สันต์ ท. โกมลบุตร ผู้แปล, พิมพ์ครั้งที่ 2, ศรีปัญญา 2550).

¹⁵ อัมพร สายสุวรรณ, *ไทยในจดหมายเหตุแกมป์เฟอร์* (อาทิตย์ คอมมูนิเคชั่น 2545).

หรือบันทึกของคณะเปอร์เซียที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา¹⁶ สถานะสมมติเทพเช่นนี้ทำให้ผู้ล่วงละเมิดพระมหากษัตริย์ไม่ว่าด้วยวิธีการใด จะต้องถูกลงโทษ และโทษนั้นจะมีความรุนแรง วรพร ภู่งศ์พันธุ์ กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเรื่องสมมติเทพหรือการเป็นผู้มีทิพภาวะถือเป็นข้ออ้างที่สำคัญประการหนึ่งในการออกกฎหมายห้ามมิให้คนล่วงละเมิดหรือทำเทียมกษัตริย์”¹⁷

คัมภีร์บรรพชาของเกาฏิลยะกล่าวถึงองค์ประกอบของรัฐว่ามี 7 ประการ คือ กษัตริย์ อำมาตย์ อาณาเขตของรัฐและประชาชน เมืองที่มีปราการล้อมรอบ ท้องพระคลัง กองทัพ และพันธมิตร มีกษัตริย์เป็นส่วนสำคัญที่สุดของรัฐ เพราะกษัตริย์คือเนื้อหาสาระของรัฐ กล่าวคือ “กษัตริย์คือผู้สร้างและเจ้าของรัฐ”¹⁸ ระบบการปกครองที่กษัตริย์มีสถานะและความสำคัญเช่นนี้ส่งผลให้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดหรือหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์อยู่เป็นจำนวนมากใน “กฎหมายตราสามดวง”¹⁹ อันเป็นกฎหมายใหญ่ที่รวบรวมเอาทั้งกฎหมายเถียรบาล พระไอยการอาชญาหลวง หรือพระไอยการกระบดศึก (กฎหมายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และความมั่นคง) ไว้ด้วยกัน

ในระบบการปกครองเช่นนี้พระมหากษัตริย์จึงไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในรัฐ แต่พระมหากษัตริย์คือผู้สร้างและทรงเป็นเจ้าของรัฐหรือทรงเป็นที่มาของอำนาจด้วยตัวพระองค์เอง กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์จึงมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และถือเป็นความผิดที่เรียกว่า “อาชญาหลวง” หรือความผิดที่หลวง (รัฐ) ต้องเข้ามาจัดการเพราะถือว่าการล่วงละเมิดต่อผู้มีสถานะสูงสุดทางสังคมและกระทบกระเทือนต่ออำนาจของผู้ปกครอง²⁰ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดต่อพระมหากษัตริย์ในยุคดังกล่าวจึงมีการกำหนดความผิดที่หลากหลายและกว้างขวาง เช่น

พระไอยการอาชญาหลวง มาตรา 7 ที่กำหนดความผิดฐาน “เจรจาหยาบข้าต่อพระเจ้าอยู่หัว และประมาทหมิ่นพระราชบัญญัติและพระบันทูลโองการ” หรือ พระไอยการอาชญาหลวง มาตรา 72 ความผิดฐาน “ติเตียนนินทาว่ากล่าวพระเจ้าอยู่หัว” ที่มีการกำหนดโทษไว้ 8 สถาน ให้ลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ ให้ฟันคอริบเรื่อน, ให้ตัดปากตัดหูตัดมือตัดตีนเสีย, ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง 25-50 ที, ให้จำ(คุก)ไว้เดือนหนึ่งแล้วเอาตัวลงหล้าช้าง (เอาตัวไปทำงานเป็นคนเลี้ยงช้าง), ให้ไหม้จตุระครุ (ให้ปรับ 4 เท้า) แล้วเอาตัวลงเบนไพร่, ให้ไหม้ทิวคูน (ให้ปรับ 2 เท้า), ให้ไหม้ลาหนึ่ง, ให้ภาคทัณฑ์ไว้²¹

¹⁶ อิบนิ มุหัมมัด อิบรอฮีม, *ฉบับย่อสำเนาภคกษัตริย์สุลัยมาน The Ship of Sulaiman* (ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ ผู้แปล) (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2527).

¹⁷ วรพร ภู่งศ์พันธุ์ (เชิงจรด 11) 57.

¹⁸ เพิ่งอ้าง 34.

¹⁹ เป็นกฎหมายที่บทกฎหมายได้รับอิทธิพลมาจาก “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อกันว่ามาจากพระมนู หรืออาชีนามว่า “มโนสารจารย์” ได้เหาะไปที่กำแพงจักรวาลและดับบทกฎหมายที่นั่นกลับมาสอนและแต่งเป็นคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ดู วินัย พงษ์ศรีเพียร, ‘ความสำคัญของ “กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย” ใน วินัย พงษ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) *กฎหมายตราสามดวง : แว่นส่องสังคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ 1 สถานภาพการศึกษากฎหมายตราสามดวง* (เพื่อฟ้า 2547) 14.

²⁰ สุเมธ งานประดับ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก* (มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2550) 77.

²¹ กำธร เลี้ยงสังธรรม (บรรณาธิการ), *กฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่ เล่ม 2* (สุภาพใจ 2548) 338, 372.

การลงโทษเหล่านี้ทำให้เห็นว่าการละเมิดพระเจ้าแผ่นดินนั้นมีโทษที่รุนแรงอย่างยิ่ง ความผิดต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้นเพียงแต่การพุดจาหยาบช้า ตีเตียน หรือนินทา ก็มีโทษสูงสุดถึงการประหารชีวิต รวมทั้งการตัดอวัยวะสำคัญต่าง ๆ สิ่งนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการปกป้องพระมหากษัตริย์และตำแหน่งของพระองค์ในระบบการปกครองแบบจารีตที่มีความศักดิ์สิทธิ์และไม่สามารถถูกท้าทายได้โดยเด็ดขาด

2. กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในยุคที่ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ระบอบการปกครองของไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในศตวรรษที่ 19 เมื่อชาวตะวันตกได้เข้ามาพร้อมกับระเบียบโลกใหม่ในเรื่องเขตแดน อำนาจอธิปไตย หลักศีลธรรม รวมทั้งแนวคิดในเรื่องกฎหมาย²² แนวคิดของชาวตะวันตกได้ทำให้ความเชื่อต่อพระมหากษัตริย์ในแบบจารีตได้รับการกระทบกระเทือนอย่างมาก พระมหากษัตริย์ในรัฐที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภูมิภาคนี้ อย่างอินเดียและพม่า ต่างก็ได้พ่ายแพ้ต่อชาวตะวันตกไปอย่างง่ายดาย จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับมีพระราชดำรัสในช่วงปลายรัชกาลว่า “การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิด ควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขาแต่อย่าให้มันลือเลื่องไปเสียทีเดียว”²³

ระบอบการปกครองแบบจารีตที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพหรือมีพระบุญญาธิการบารมีสูงสุดอันเป็นรากฐานความชอบธรรมในการเป็นพระเจ้าแผ่นดินเกิดความสั่นคลอนแม้แต่ในความคิดของพระมหากษัตริย์ไทยเอง พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความเห็นยอมรับสถานภาพของสยามในลำดับขั้นของความ “ศิวิไลซ์ (Civilized)” ว่า สยามยังอยู่ในภาวะก้ำกึ่งครึ่ง ๆ กลาง ๆ ระหว่างอารยะและอนารยะ (Half Civilized and Half Barbarian)²⁴ ซึ่งการยอมรับเช่นนี้ทำให้สถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง สถานะสูงสุดอันเป็นอุดมคติของพระมหากษัตริย์สยามถูกทำให้เป็นอุดมคติอันเลือนลอย ไม่ศักดิ์สิทธิ์ และไม่พึงปรารถนา คติจักรพรรดิราชหรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นสมมติเทพจึงถูกพิจารณาว่ากลายเป็นการปกครอง

²² ดู รุณพงศ์ ลือจรชัย, ‘ปัจจัยที่มีผลต่อการตกลงพรมแดนในดินแดนมาลายูระหว่างสยามและอังกฤษในสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1909’ (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2560) บทที่ 3 ระเบียบโลกใหม่ (to New World Order).

²³ พระราชดำรัสก่อนสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ดู เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3* (พิมพ์ครั้งที่ 7, สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร 2547) 152 อ้างถึงใน ธนโชติ เกียรติฉัตร, ‘คำให้การสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ยุคล่าอาณานิคมในจีน พม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย’ (2562) 1 ดำรงวิชาการ 109.

²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *หมุดหมายเหตุ ร.4 จ.ศ. 1215* (พ.ศ. 2396) เลขที่ 82 เรื่องความล่าช้า 3 ประการ ธรรมเนียมพระราชวังพระเจ้าแผ่นดิน อ้างถึงใน Charnvit Kasetsiri, ‘Siam/Civilization-Thailand/Globalization: Things to Come?’ (Unpublished paper presented at the International Association of Historians of Asia (IAHA), Chulalongkorn University, 1996) 6.

แบบเก่าที่ล้าสมัย ดังที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพพระบวว่า การปกครองแบบเก่า “...ล้าสมัยไปแล้ว และ อาจจะเป็นอันตรายต่อราชอาณาจักรถ้ายิ่งคงยึดถือแบบเก่าอยู่ ฉะนั้น พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงริเริ่มปฏิรูป การปกครอง ล้มเลิกประเพณีที่หัวเมืองขึ้นต้องทูลเกล้าถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ...”²⁵

ชนชั้นนำสยามได้เปลี่ยนการอ้างความชอบธรรมจากพระบุญญาธิการบารมีของจักรพรรดิราช ไปสู่การอ้างความชอบธรรมในฐานะผู้นำของ “ชาติ” (Nation) เช่นเดียวกับที่ชาวตะวันตกใช้กล่าวอ้าง ในการปกครองดินแดนของตน²⁶ โดยชาติของสยามนั้นคือ “ชาติไทย” ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็น ผู้ปกครองคนหลากหลายกลุ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่ใช่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น²⁷ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงตรัสไว้ว่า “ไทย ลาว และเงี้ยวต่างถือว่าเป็นชนชาติเดียวกัน พวกเขาล้วนเคารพเราในฐานะเจ้าเหนือหัวสูงสุดของพวกเขา ดูแลทุกข์สุขของพวกเขา”²⁸ กล่าวคือ แม้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำสูงสุดเช่นเดียวกับในสมัยจารีต แต่ทรงอยู่ในฐานะผู้นำของชุมชน ชนิดใหม่ที่เรียกว่า “ชาติ” ดังที่ ธงชัย วินิจจะกุล เรียกว่า “เป็นชุมชนจินตกรรมที่มีประชาชนสูงต่ำ สามัคคีกันภายใต้ร่มบารมีของกษัตริย์”²⁹ กล่าวคือ ชาติในสังคมสยามมีจุดร่วม คือ รัฐของพระราช (ราชาชาตินิยม) ไม่ใช่ชาติที่ปัจเจกชนมีความสัมพันธ์กันในแนวนราบ (Horizontal) ซึ่งก็คือ “ราชา ชาตินิยม” หรือชาตินิยมภายใต้พระมหากษัตริย์³⁰

ระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ กุลลดา เกษบุญชู มีดี ระบุว่า คือ “ระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์”³¹ เช่นเดียวกับสมเกียรติ วันทะนะ ที่เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิ”³² ในลักษณะที่เป็นระบอบการปกครองแบบ “Absolute Monarchy” ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของ พระมหากษัตริย์ในยุโรปในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า “ชาติ” ในการระบุดังกลุ่มก่อนราษฎรในดินแดนของตน แต่หากจะกล่าวให้ถึงที่สุด “ชาติ” ที่รัชกาลที่ 5 ทรงตรัสถึงก็คือ “รัฐ (สมัยใหม่³³)” “ประเทศ” หรือ “จักรวรรดิ” สยามเสียมากกว่า เพียงแต่เป็น

²⁵ เดช บุญนาค, *การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. 2435-2458 : กระบวนมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ* (ภรณ์ กาญจนนัฐิติ ผู้แปล) (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548) 180.

²⁶ ดู ธนพงศ์ ลือขจรชัย, ‘จาก “จักรพรรดิราช” สู่อำนาจ “ชาตินิยม” : เมื่อจักรพรรดิราชพลอรับศีลจุ่ม’ (2564) 3 รัฐศาสตร์สาร 25-64.

²⁷ ธนพงศ์ ลือขจรชัย, ‘ชาติไทยของสยามเหนือชาวปัตตานีในศตวรรษที่ 19’ (2561) 2 วารสารศิลปศาสตร์ 184.

²⁸ ธงชัย วินิจจะกุล, *กำเนิดสยามจากแผนที่ : ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ* (พงทอง ภาวครพันธ์, ไอดา อรุณวงศ์ และ พงษ์เลิศ พงษ์วานันต์ ผู้แปล) (โครงการจัดพิมพ์คบไฟร่วมกับสำนักพิมพ์อ่าน 2556) 170.

²⁹ ธงชัย วินิจจะกุล, *โฉมหน้าราชาชาตินิยม* (ฟ้าเดียวกัน 2559) (15) - (16).

³⁰ เพิ่งอ้าง (16).

³¹ ดู กุลลดา เกษบุญชู มีดี, *ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ : วิวัฒนาการรัฐไทย* (อาทิตย์ เจียมรัตติคุณ ผู้แปล) (ฟ้าเดียวกัน 2562).

³² ดู สมเกียรติ วันทะนะ, อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ‘รัฐสมบูรณาญาสิทธิในสยาม 2435-2475’ (บทความประกอบปาฐกถาทางวิชาการ, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยสังคม และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ห้องประชุมตึก 3 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร 19 มีนาคม 2525, 28 หน้า) ลงตีพิมพ์ภายหลังใน (2533) 1 วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 23-44.

³³ แนวความคิดว่าด้วยรัฐสมัยใหม่ (Modern State) ที่มีขอบเขตดินแดน ประชากร และอำนาจรัฐเหนือดินแดนและ ประชากรเหล่านั้นที่แน่นอนชัดเจน ไม่คลุมเคลือเลื่อนลอยเหมือนดังในระบอบการปกครองแบบรัฐจารีต พัฒนาขึ้นในยุโรปช่วง

“รัฐ” ที่มีผู้คนแตกต่างหลากหลาย รวมกันเป็น “กลุ่มก้อน” เพราะทุกคนต่างเคารพพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์เดียวกัน หรือการที่ทุกคนต่างก็เป็น “ข้า (รองพระบาท)” ของพระมหากษัตริย์เหมือนกัน ดังนั้น แม้ว่าพระมหากษัตริย์สยามในยุคนี้จะทรงมีสถานะเป็นเพียงมนุษย์ไม่ใช่เทพหรือสมมติเทพ ผู้มีอำนาจอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติตามความเชื่อทางศาสนาอีกต่อไป แต่ก็ยังคงทรงมีความยิ่งใหญ่ในรัฐ เพราะเป็นมนุษย์ที่อยู่ในฐานะผู้นำ “รัฐ” หรือทรงเป็นประมุขของรัฐเฉกเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ ในสมัยจารีต³⁴ กล่าวคือ คล้ายกับคำกล่าวของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่ระบุว่า “ฉันคือรัฐ” หรือ “L'État, c'est moi” นั่นเอง

ระบอบการปกครองสมัยใหม่ของไทยในยุคนี้ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ความมั่นคงปลอดภัยของรัฐกับพระมหากษัตริย์จึงถูกผสมกลมกลืนจนเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้การคุ้มครองพระมหากษัตริย์มีลักษณะที่เป็นบทลงโทษที่รุนแรงเช่นเดียวกับกฎหมายสมัยจารีตแม้จะเป็นการปกครองแบบสมัยใหม่แล้วก็ตาม เพียงแต่มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวให้อยู่ในรูปแบบกฎหมายสมัยใหม่ในฐานะ “หมิ่นประมาท” ต่อพระมหากษัตริย์ที่ชัดเจนเป็นครั้งแรก ดังที่ปรากฏใน “พระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาทด้วยการพูดจาเขียนถ้อยคำเท็จออกโฆษณาการ ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442)”³⁵ (สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้แก่

“มาตรา ๔ ผู้ใดหมิ่นประมาทพระผู้เป็นเจ้าซึ่งดำรงสยามรัฐมณฑล ฤๅสมเด็จพระอรรคมเหสี ฤๅสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชก็ติ ฤๅสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ผู้ครองเมืองต่างประเทศ ฤๅมหาประธานาธิบดีผู้ครองเมืองต่างประเทศ ซึ่งมีทางพระราชสำนักพันธมิตรไมตรีอันสนิทด้วยกรุงสยามก็ติ โดยกล่าวเจรจาด้วยปาก ฤๅเขียนด้วยลายลักษณ์อักษร ฤๅกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่เปิดเผยท่ามกลางประชุมชน ทั้งหลายด้วยกายวาจาอันมิบังควรซึ่งเป็นที่แลเห็นได้ชัดว่า เป็นการหมิ่นประมาทแท้ ท่านว่า ผู้นั้นกระทำความผิด

เมื่อพิจารณาเป็นสัจย์ว่า ผู้นั้นกระทำความผิดต่อข้อห้ามดังกล่าวมานี้แล้ว ก็ให้จำคุกไว้ไม่เกินกว่า ๓ ปี ฤๅให้ปรับเป็นเงินไม่เกินกว่า ๑๕๐๐ บาท ฤๅทั้งจำคุกและปรับด้วย”

และ

ยุคปลายศตวรรษที่ 18 หลังการเปลี่ยนจากยุคกลาง (Middle Age) เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern Age) และแนวคิดดังกล่าวได้รับการเผยแพร่เข้ามาสู่สยามในช่วงยุครัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากชาวตะวันตกที่มาติดต่อสยาม และรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระประสงค์จะทำสยามให้ทันสมัยดังเช่นชาติตะวันตกเพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของรัฐเหล่านั้น จึงทรงปฏิรูประบบการบริหารราชการของสยามประเทศ โดยรวมศูนย์อำนาจและทำให้สยามเป็นรัฐสมัยใหม่ดังเช่นรัฐชาติตะวันตกทั้งหลาย.

³⁴ ฐนพงศ์ ลือขจรชัย, ‘เมื่อจักรพรรดิราชหลังน้ำตา : ปัญหาการได้และเสียดินแดนของสยาม’ (วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิต บัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 70.

³⁵ พระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาทด้วยการพูดจาเขียนถ้อยคำเท็จออกโฆษณาการ รัตนโกสินทรศก 118 (พ.ศ. 2442) (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 16 ตอน 2 หน้า 18-24) สืบค้นออนไลน์ได้ที่ <https://th.wikisource.org/wiki/ดัชนี:พรก_หมิ่นประมาท_รศ_๑๑๘.pdf>; <<https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2442/002/18.PDF>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

“มาตรา ๕ ผู้ใดกล่าวเท็จด้วยปากในที่กลางประชุมชนทั้งหลาย ด้วยตนเองก็ดี
 ฤโฆษนาประกาศด้วยตัวเองก็ดี ฤสาแดงด้วยตนเองก็ดี ฤยังให้ผู้อื่นทำแทนตัวเองก็ดี
 ในสรรพถ้อยคำวาจา ฤลายลักษณ์อักษร ฤเครื่องหมายต่าง ๆ ฤสิ่งอื่นอันเป็นที่ให้เข้าใจ
 ได้ชัดเจนฤให้เป็นที่แลเห็นได้ชัดเจน ซึ่งเปนข้อความฤสิ่งที่มีบังคับ ด้วยมีความปรารถนา
 จะให้เปนเหตุอันร้าย ๓ ประการ ดังนี้ คือ

ข้อ ๑ เพื่อจะยุยงส่งเสริมให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายคิดเอาใจออกหากจาก
 ความซื่อสัตย์สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าซึ่งดำรงสยามรัฐมณฑลก็ดี ฤเพื่อจะยังให้
 รัฐบาลฤพระราชประเพณีสำหรับการปกครองบ้านเมืองอันได้ตั้งขึ้นไว้แล้วตามกฎหมาย
 ฤรัฐธรรมนูญสภา ฤการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงตามกฎหมายของสยามรัฐมณฑลนี้ก็ดี
 ให้เป็นที่หมิ่นประมาทฤถูกในที่กลางประชุมชนทั้งหลายทั่วไป ประการหนึ่ง

เมื่อพิจารณาเปนสัตย์ว่า ผู้นั้นกระทำความผิดต่อข้อห้ามดังกล่าวมาแล้ว ก็ให้จำคุกไว้
 มีกำหนดไม่เกินกว่า ๓ ปี ฤให้ปรับเงินไม่เกินกว่ากว่า ๑๕๐๐ บาท ฤทั้งจำคุกแล
 ปรับด้วย...”

จะเห็นได้ว่า กฎหมายดังกล่าวมีการบัญญัติในลักษณะของกฎหมายสมัยใหม่หรือแบบตะวันตก
 มากขึ้นโดยมีการกำหนดฐานความผิดที่ชัดเจนคือ “หมิ่นประมาท” และ “หมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา”
 ตามลำดับ รวมทั้งมีการกำหนดโทษตามกฎหมายสมัยใหม่ คือ โทษจำคุก ปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ มิใช่
 การฆ่าฟันหรือทรมานในแบบกฎหมายจารีต รวมทั้งมีการกำหนดบุคคลที่อาจถูกหมิ่นประมาทไว้ใน
 ฐานความผิดนี้ที่ชัดเจน คือ พระมหากษัตริย์ ราชนินี พระบรมโอรสาธิราชย์ และพระมหากษัตริย์หรือ
 ประธานาธิบดีที่เป็นประมุขรัฐต่างประเทศ

สยามต้องการแก้ไขปัญหาลิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับนานาชาติ โดยเฉพาะปัญหาคนในบังคับ
 เชื้อสายเอเชีย (Asiatic Subject)³⁶ ซึ่งในเบื้องต้น “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” คือการยอมให้ประเทศ
 ที่ได้สิทธิดังกล่าวไปสามารถตั้งศาลกงสุลตัดสินคดีคนของเขาได้เลย โดยประเทศที่เป็นดินแดนที่เกิดเหตุ
 ไม่สามารถจะดำเนินการใด ๆ ทางกฎหมายต่อคนต่างชาติเหล่านั้นได้เลย ซึ่งสยามทำสนธิสัญญา
 ในลักษณะนี้นับตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง ค.ศ. 1855 กับประเทศอังกฤษ และตามด้วยนานาประเทศ
 โดย “มีข้อความอย่างเดียวกันที่ยอมให้กงสุลมีอำนาจตั้งศาลพิจารณาและพิพากษาคดีตามกฎหมาย
 ของตนเอง”³⁷ ดิเรก ชัยนาม ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงแรกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็มีข้อดีเพราะสยาม
 จะได้ไม่ต้องยุ่งยากกับปัญหาของชาวตะวันตก³⁸ แต่ในเวลาต่อมาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตถูกใช้กับคน
 ในบังคับเชื้อสายเอเชียด้วยทำให้ชาวเอเชียทั้งหลายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในสยามเห็นลู่ทางที่จะหลีกเลี่ยงอาญา
 พระยากัลยาณไมตรี หรือ แฟรนซิส บีแซร์ (Francis B. Sayre) กล่าวว่า “มีคนเชื้อชาวเอเชียเป็นอันมาก
 ถึงกับอาศัยแอบแฝงการเป็นคนในบังคับต่างประเทศเพื่อหากินในทางทุจริต”³⁹

³⁶ พงษ์ธร ธีญสิริ, ‘ย้อนดูอดีตเพื่อก้าวสู่อนาคตกฎหมายอาญาไทย’ (2552) 2 วารสารกระบวนการยุติธรรม 135.

³⁷ เพิ่งอ้าง 137.

³⁸ ดิเรก ชัยนาม, *การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย* (ที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครบรอบ 55 ปี วันที่ 14 มิถุนายน 2547, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) 31.

³⁹ เพิ่งอ้าง.

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น รัชกาลที่ 5 จึงทรงจำเป็นต้องรวบรวมและทำให้กฎหมายมีความทันสมัยเพื่อให้นานาชาติยอมรับ ดังความที่ปรากฏในคำปรารภของกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451)⁴⁰ จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“อีกประการหนึ่ง ในระหว่างตั้งแต่จุลศักราช 1217 ปีเถาะ สัปตศก รัตนโกสินทร์ศก 74 มา กรุงสยามได้ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ แลหนังสือสัญญาทั้งปวงนั้นได้ทำตามแบบหนังสือสัญญาที่ฝรั่งได้ทำกับประเทศทางตะวันออก คือประเทศเตอร์กี ประเทศจีน แลประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น มีข้อความอย่างเดียวกันที่ยอมให้กงสุลมีอำนาจตั้งศาลพิจารณาแลพิพากษาคดีตามกฎหมายของเขา ในเมื่อคนในบังคับของชาตินั้น ๆ ที่เข้ามาอยู่ในประเทศทางตะวันออกเป็นความกันขึ้นเองหรือเป็นจำเลยของคนในบังคับของบ้านเมือง...ความลำบากด้วยเรื่องอำนาจศาลกงสุลเช่นว่ามานี้ย่อมมีทุกประเทศที่ได้ทำสัญญาโดยแบบอย่างอันเดียวกัน แลต่างมีความประสงค์อย่างเดียวกันที่จะหาอุบายเลิกล้างวิธีศาลกงสุลต่างประเทศ...ประเทศญี่ปุ่นได้เริ่มริคิดอ่านจัดการเรื่องนี้ก่อนประเทศอื่นโดยวิธีเลือกหาเนติบัณฑิตต่างประเทศที่ชำนาญระเบียบกฎหมายฝรั่งมารับราชการเป็นที่ปรึกษาทำการพร้อมด้วยข้าราชการญี่ปุ่น ช่วยกันตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นจัดเข้าระเบียบเรียงเรียงให้เปนแบบแผนวิธีทำนองเดียวกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศฝรั่งโดยมาก ทั้งจัดการศาลยุติธรรมให้เปนไปตามสมควรแก่ปัจจุบันสมัยทั่วไปในประเทศญี่ปุ่น เมื่อประเทศทั้งปวงแลเห็นว่า กฎหมายแลศาลของญี่ปุ่นเปนระเบียบแบบแผนเรียบร้อยดีแล้ว ก็ยอมแก้สัญญายกเลิกอำนาจศาลกงสุลให้คนในบังคับต่างประเทศอยู่ในอำนาจกฎหมายแลศาลญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา มีประเทศญี่ปุ่นที่เลิกอำนาจศาลกงสุลต่างประเทศได้ด้วยอุบายที่จัดการดังกล่าวมานี้เปนปฐม แลเปนทางที่ประเทศอื่น ๆ อันได้รับความลำบากอยู่ด้วยวิธีศาลกงสุลต่างประเทศเข้ามาตั้งในบ้านเมืองจะดำเนินตามให้สำเร็จประโยชน์อย่างเดียวกันได้ ด้วยเหตุเหล่านี้ จึงได้โปรดให้หาเนติบัณฑิตผู้ชำนาญกฎหมายต่างประเทศเข้ามารับราชการหลายนาย มีมองซิเออร์โลแลง ยัคแมงส์ ผู้ได้เคยเปนเสนาบดีในประเทศเบลเคียม ที่ได้มารับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยราชานั้น เป็นต้น แลเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้มีกรรมการผู้ชำนาญกฎหมายทั้งฝ่ายไทยแลต่างประเทศ”

สยามจึงได้จัดทำ “กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127” ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นประมวลกฎหมายสมัยใหม่ฉบับแรกของสยาม โดยมีบทบัญญัติความผิดฐานหมิ่นประมาทและอาฆาต⁴¹ มาตราয়ต่อพระมหากษัตริย์ไว้ในกฎหมาย และความผิดจากการทำให้เกิดการดูหมิ่นและขาดความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในหมวด 2 ว่าด้วยความผิดฐานกบฏภายในพระราชอาณาจักร ได้แก่

⁴⁰ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 25 ฉบับพิเศษ วันที่ 1 มิถุนายน ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) หน้า 206-286) สืบค้นออนไลน์ได้ที่ <<https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

⁴¹ ใช้ตัวสะกดตามที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ปัจจุบันใช้ตัวสะกดว่า “อาฆาต”.

“มาตรา ๙๘ ผู้ใดทงองอาจ แสดงความอาฆาตมาดร้ายหรือหมิ่นประมาทต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี สมเด็จพระมหากษัตริย์ มกุฎราชกุมารก็ดี ต่อผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในเวลารักษาราชการต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี ท่านว่าโทษของมันถึงจำคุกไม่เกินกว่าเจ็ดปี แลให้ปรับไม่เกินกว่าห้าพันบาทอีกโสດหนึ่ง”

“มาตรา ๑๐๐ ผู้ใดทงองอาจ แสดงความอาฆาตมาดร้ายหรือหมิ่นประมาทต่อพระราชโอรส พระราชธิดา ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ว่ารัชกาลหนึ่งรัชกาลใด ท่านว่าโทษของมันถึงจำคุกไม่เกินสามปี แลให้ปรับไม่เกินกว่าสองพันบาทด้วยอีกโสດหนึ่ง”
และ

“มาตรา ๑๐๔ ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย ด้วยประการใดใด โดยเจตนา ต่อผลอย่างหนึ่งอย่างใด ที่ว่าต่อไปในมาตรานี้ คือ (๑) เพื่อจะให้ขาดความจงรักภักดี หรือดูหมิ่น ต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี ต่อรัฐบาลก็ดี หรือต่อราชการแผ่นดินก็ดี...ท่านให้เอามันผู้กระทำการอย่างใดโดยเจตนาเช่นว่ามานี้ ลงอาญาจำคุกไม่เกินกว่าสามปี แลให้ปรับไม่เกินกว่าพันบาทด้วยอีกโสດหนึ่ง”

จะเห็นได้ว่า มีการเพิ่มโทษจากพระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาท ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442) จำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 1,500 บาท เป็น จำคุกไม่เกิน 7 ปี และปรับไม่เกิน 5,000 บาท (ในมาตรา 98) รวมทั้งมีการเพิ่มความผิดฐานแสดงความอาฆาตมาดร้ายหรือหมิ่นประมาทต่อพระราชโอรส พระราชธิดา ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ว่ารัชกาลหนึ่งรัชกาลใด เช่น กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) (มาตรา 100) นอกจากนี้ ในมาตรา 104 ยังมีการบัญญัติความผิดแก่บุคคลที่ทำให้พระมหากษัตริย์หรือรัฐบาลเสื่อมเสีย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ ประเทศ หรือรัฐบาลอาจเป็นสิ่งเดียวกัน และมีความสำคัญถึงขนาดที่ว่า การกระทำความผิดอยู่ในความผิดของการเป็นกบฏอีกด้วย กล่าวคือ รัฐและองค์พระมหากษัตริย์มิได้แยกออกจากกันแต่เป็นสิ่งเดียวกันนั่นเอง⁴²

ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของกฎหมายสมัยใหม่มิได้แทนที่กฎหมายเดิมอย่างสิ้นเชิง กฎมณเฑียรบาลแต่ดั้งเดิมและกฎหมายตราสามดวงซึ่งได้รวบรวมกฎหมายมณเฑียรบาล พระไอยการอาชญาหลวง หรือพระไอยการกระบดศึก (กฎหมายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และความมั่นคง) ไว้ โดยกำหนดความผิดต่อพระมหากษัตริย์ฐาน “เจรจาหยาบช้ำต่อพระเจ้าอยู่หัวและประมาทหมิ่นพระราชบัญญัติและพระบันทูล

⁴² ความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 98, 100 และ 104 อยู่ในส่วนที่ 1 ซึ่งว่าด้วย “ความผิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัวแลพระราชอาณาจักร” โดยเฉพาะมาตรา 104 อยู่ในหมวดที่ 2 ที่ใช้ชื่อว่า “ความผิดฐานขบถภายในราชอาณาจักร” การที่ชื่อส่วนที่ 1 เชื่อมสิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองในส่วนดังกล่าว คือ พระมหากษัตริย์กับรัฐ (พระราชอาณาจักร) ด้วยคำว่า “และ” แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดสอดคล้องไปในทางเดียวกันระหว่างสิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองทั้งสอง (พระมหากษัตริย์และรัฐ) ทั้งการที่เอามาตรา 104 ที่กล่าวถึงการกระทำผิดโดยยุยงให้ไม่จงรักภักดีหรือดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ไว้ในหมวดความผิดฐานกบฏยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือเจตนารมณ์ของผู้ออกกฎหมายที่มองว่าการทำให้เกิดการไม่เคารพหรือดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ก็คือการทำผิดคิดทรยศต่อรัฐ อันบ่งชี้ถึงการเชิดชูให้พระมหากษัตริย์เป็นส่วนที่เป็นสาระสำคัญของรัฐหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พระมหากษัตริย์กับรัฐโดยสารถะแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง.

โองการ” และฐาน “ตีเตียนนินทว่ากล่าวพระเจ้าอยู่หัว” ตามที่ปรากฏในพระอัยการอาชญาหลวง มาตรา 7 และมาตรา 72 ตามลำดับ ก็มีเคยถูกประกาศยกเลิก และยังคงดำรงอยู่ในฐานะกฎหมายจารีตประเพณีของไทยอยู่จนถึงปัจจุบัน แม้จะไม่ได้มีการนำมาบังคับใช้ก็ก็ตาม

3. กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในยุคภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 (การอภิวัฒน์สยาม 2475)

สถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐหรือการเป็นรัฐเองในยุคที่ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ถูกตั้งคำถามอย่างท้าทายในช่วงรัชกาลต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ในปี 2453 พระองค์ได้ทรงอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ รัฐ และชาติขึ้นใหม่ ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ความเป็นชาติไทยโดยแท้จริง” ของพระองค์ ความตอนหนึ่งว่า “การจะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็นไทยแท้” กล่าวคือความเป็นไทยขึ้นอยู่กับว่าเขาจงรักภักดีต่อใคร”⁴³ และรัชกาลที่ 6 ยังระบุไว้ว่า “ทั้งนี้เพราะ “ชาติไทย” จำเป็นต้องมีประมุขมิฉะนั้นชาติไทยจะไม่สามารถอยู่รอดและเจริญก้าวหน้าได้เลย”⁴⁴ กล่าวคือพระมหากษัตริย์นั้นทรงมีความสำคัญต่อรัฐอย่างยิ่ง รัฐที่ปราศจากพระมหากษัตริย์ย่อมไม่สามารถอยู่รอดได้

เราจะเห็นว่าคำอธิบายสถานะพระมหากษัตริย์เช่นนี้มีความคล้ายคลึงกับสถานะพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบจารีตที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจุดสูงสุดและเป็นแหล่งที่มาของอำนาจเอง อย่างไรก็ตาม คำอธิบายเช่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอีกต่อไป “กลุ่มทหารหนุ่ม” หรือ “กลุ่มกบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454)”⁴⁵ ได้เสนอความหมายของ “ชาติไทย” อีกชุดที่ท้าทายสถานะของพระมหากษัตริย์โดยตรง พวกเขาเสนอว่า “ชาติ” คือ “ราษฎร”⁴⁶ รวมทั้งเสนอระบอบการปกครองแบบใหม่แก่สยามอีกด้วย ซึ่งคือ “ระบอบสาธารณรัฐ” (Republic) ในเอกสารคำบรรยายที่ยึดมาได้จาก ร.อ. ขุนทวยหาญพิทักษ์ หนึ่งในผู้ก่อกบฏ ความว่า

⁴³ ชาลวัญญ์ เกษตรศิริ, *ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับกัมพูชา : และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร* (มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย 2552) 22.

⁴⁴ สายชล สัตยานุรักษ์, ‘รัชกาลที่ ๖: ปัญหาใหญ่ในการนิยามชาติไทยและความเป็นไทย’ (มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 18 กุมภาพันธ์ 2551) <<https://midnightuniv.tumrai.com/midnight2544/0009999441.html>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

⁴⁵ กบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) มีชื่อเรียกว่า “คณะก๊กหมิ่น” โดยภายหลังที่ถูกจับกุม รัชกาลที่ 6 ไม่ยอมแม้แต่จะเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กบฏ” เพราะดูเป็นการเมืองมากเกินไป แต่ใช้คำว่า “กำเริบ” ที่แสดงนัยของการกระด้างกระเดื่องเสียมากกว่า.

⁴⁶ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ‘การสถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นเหนือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม : ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเมืองระหว่างปัญญาชนกับการเมืองของปัญญาชน’ (บทความประกอบสัมมนาทางวิชาการ วิถีนึกคิด/ปัญญาชนไทย-เทศ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต, ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ ชั้น 4 อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) 11.

“ถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดรู้จักจัดการปกครองดีโดยใช้กฎหมายแลธรรมเนียมที่ยุติธรรมซึ่งไม่กดขี่แลเบียดเบียนให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ประเทศนั้นก็จะมี ความรุ่งเรืองแลศรัทธายิ่งขึ้นทุกที เพราะราษฎรได้รับความอิศราภาพเสมอหน้ากันไม่มีใครที่จะมาเปนเจ้าสำหรับกดคอกันเล่น ดังเช่นประเทศซึ่งอยู่ในยุโรปแลอเมริกาเปนต้น ประเทศเหล่านี้แต่เดิมก็เคยมีระชฎีปกครองอยู่เหนือกฎหมายใช้อำนาจแอบโซลูตเต็มทีสำหรับกดขี่ราษฎรได้ตามความพอใจ ครั้นต่อมาเมื่อราษฎรเกิดความรู้แลความฉลาดมากขึ้นแล้ว จึงได้ช่วยกันลบล้างประเพณีอันชั่วร้ายของระชฎีเสียหมด คิดจัดตั้งประเพณีการปกครองบ้านเมืองขึ้นใหม่ บางประเทศก็บังคับให้ระชฎีอยู่ใต้กฎหมาย บางประเทศก็ยกเลิกไม่ให้ระชฎีปกครองคือจัดตั้งการปกครองเป็นรีพับลิก...”⁴⁷

ในการบรรยายได้ระบุอย่างชัดเจนว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบการปกครองที่เลวร้ายที่สุด เพราะพระมหากษัตริย์มีอำนาจสมบูรณ์และอยู่เหนือกฎหมาย

“...ระชฎีมีอำนาจเต็มที่โดยอยู่เหนือกฎหมาย ระชฎีจะทำการชั่วร้ายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ เพราะไม่มีใครขัดขวาง ระชฎีจะกดขี่แลเบียดเบียนราษฎรให้ได้ความทุกข์ยากด้วยประการหนึ่งประการใดทุกอย่าง ราษฎรที่ไม่มีความคิดระชฎีจะเอามาเขียนตีหรือฆ่าฟันแลจ้องจำได้ตามความพอใจ ทรัพย์สินสมบัติแลที่ดินของราษฎรนั้น ระชฎีจะเบียดเบียนเอามาเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวได้โดยไม่มีขีดชั้นเช่นอย่างไล่ที่ ทำวังเปนต้น...”⁴⁸

กล่าวคือ ในระบอบการปกครองใหม่ที่ถูกเสนอขึ้นนั้นราษฎรมีสถานะสำคัญที่สุดภายในรัฐ ส่วนพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งชั่วร้ายที่ประเทศที่เจริญแล้วจะต้องขจัดออกไป อย่างไรก็ดี การทำทลายในรอบแรกนี้จบลงโดยที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบใหม่ กลุ่มกบฏ ร.ศ. 130 ถูกจับกุมทั้งสิ้น 300 คน โดยถูกพิพากษาจำคุกตลอดชีวิต 106 คน แต่ในที่สุดผู้ถูกลงโทษจริง ๆ ลดเหลือเพียง 23 คน ก่อนจะได้รับกรอภัยโทษทั้งหมดโดยผู้ปกครองในระบอบใหม่ ภายหลังการปฏิวัติโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี 2475⁴⁹

ต่อมา ในเช้าวันที่ 24 มิถุนายน 2475 หน้าลานพระราชวังดุสิตหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อเวลาราว 6.00 น. พระยาพลพลพยุหเสนา ผู้นำคณะราษฎร ได้ป็นขึ้นไปบนยอดรถหุ้มเกราะคันหนึ่ง และอ่านประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 (ซึ่งเชื่อกันว่าร่างขึ้นโดยปรีดี พนมยงค์) ความว่า

“...รัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎร ตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่า ไพร่ บ้าง ข้า บ้าง)

⁴⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 บ.17/10 เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 6 เบ็ดเตล็ด เรื่อง ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก นำส่งระเบียบการ, ความเห็นแลข้อบังคับ, ราชนาม, ของพวกก่อการกำเริบ (2 มีนาคม 2454) อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด (เชิงอรธ 31) 294.

⁴⁸ เพิ่งอ้าง 298.

⁴⁹ วัลลพ ใจจริง, ‘สยามบน “ทางสองแพร่ง” : หนึ่งศตวรรษของความพยายามปฏิวัติ ร.ศ. 130 ใน ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ และวัลลพ ใจจริง (บรรณาธิการ), ปฏิวัติ ร.ศ. 130 (มติชน 2556) 25.

เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นีกว่าเป็นมนุษย์ [...] ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้อันราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว...ราชกรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง...ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมือง ให้มีงานทำ ...แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อย ๆ ไป เงินมีเหลือเท่าใดก็เอาฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปลอ่ยให้ราษฎรอคอยการเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย...”

แถลงการณ์ดังกล่าวถือเป็นการประกาศจุดจบของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสถาปนาระบอบ “ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitutional Monarchy) ขึ้นในประเทศสยาม หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ระบุว่า “เจ้านายใหญ่โตนั้นวอดวายไปแล้ว อันที่จริงวอดวายอยู่ก่อนแล้ว คณะราษฎรคิดว่าได้อันราชบัลลังก์ อันที่จริงแค่เซ็นมรดกบัตรถวายเท่านั้นเอง...”⁵⁰ กล่าวคือ สถานะของพระมหากษัตริย์ในความเป็นจริงนั้นตกต่ำลงอย่างมากมาอยู่ก่อนแล้ว⁵¹ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 จึงสามารถดำเนินไปโดยราบรื่นและปราศจากการต่อต้านรุนแรงอย่างที่ควรจะเป็น

จากประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 เราจะเห็นความมุ่งหมายของระบอบการปกครองราชาธิปไตยใต้รัฐธรรมนูญนี้ โดยพระมหากษัตริย์มิได้มีความสำคัญต่อรัฐอีกต่อไป ดังข้อความว่า “ประเทศเราเป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง” และการระบุว่า “ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธ...ก็จะชื่อว่าทรยศต่อชาติ” กล่าวคือรัฐนั้นจะมีพระมหากษัตริย์หรือไม่ก็ได้ ซึ่งจะแตกต่างจากระบอบการปกครองสมัชจารีตและสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีความสำคัญสูงสุดต่อรัฐหรือเป็นรัฐเองในหลายกรณี อำนาจสูงสุดในระบอบการปกครองใหม่นี้จึงเป็นของราษฎร เจตจำนงดังกล่าวได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแรก ภายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ที่ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างขึ้น โดยในมาตรา 1 ความว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย”⁵²

⁵⁰ วรรณไวทยากร, หม่อมเจ้า, *อนาคตแห่งสยาม* (พิมพ์ครั้งที่ 3, ประชาชาติ 2475) อ้างถึงใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (ฟ้าเดียวกัน 2553) 64.

⁵¹ แม้แต่รัชกาลที่ 7 เองก็ทรงเคยมีพระราชกระแสเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2475 (ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง) เกี่ยวกับสถานะความเป็นที่เคารพนับถือของพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยของพระองค์ว่า ความนิยมและความนับถือในพระมหากษัตริย์ไทยในหมู่ประชาชนนั้นตกต่ำลงจนยากที่จะฟื้นคืนกลับมาดังเช่นที่เคยเป็นในอดีตแล้ว โดยตรัสว่า “ความนิยมและนับถือในพระองค์สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน ฉันเห็นว่า จะกลับฟื้นขึ้นอย่างแต่ก่อนไม่ได้อีกแล้ว...” ดูเพิ่มเติม ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ‘มนุษย์เหนืออภิมนุษย์ : พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง’ ใน มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, *รายงานประจำปี 2540* 12 <https://web.parliament.go.th/assets/portals/62/files/report_book_2540.pdf> สืบค้นเมื่อ 14 ธันวาคม 2567.

⁵² พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49 วันที่ 27 มิถุนายน 2475 หน้า 166-179) สืบค้นออนไลน์ได้ที่ <<https://parliamentmuseum.go.th/constitution-law/2475-1.PDF>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

ระบอบการปกครองใหม่นี้นำมาสู่การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2478 (ฉบับที่ 7)⁵³ โดยจำกัดขอบเขตให้คุ้มครองแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐ หรือคุ้มครองชื่อเสียงและเกียรติยศของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งประมุขของรัฐ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วย รวมทั้งแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ในประเด็นการคุ้มครองพระมหากษัตริย์ 2 มาตรา ได้แก่ ยกเลิกมาตรา 100 ที่กำหนดความผิดฐานแสดงความอาฆาตมาดร้ายหรือหมิ่นประมาทพระราชโอรส พระราชธิดา ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ว่ารัชกาลหนึ่งรัชกาลใด และแก้ไขมาตรา 104 โดยเพิ่มเหตุยกเว้นความผิดเป็นวรรคสองของ 1) ความว่า

“แต่ถ้าวาจา หรือลายลักษณ์อักษร หรือเอกสารตีพิมพ์ หรืออุบายอย่างใด ๆ ที่ได้กระทำไปภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือเป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต หรือเป็นเพียงการติชมตามปกติวิสัย ในบรรดาการกระทำของรัฐบาลหรือของราชการแผ่นดิน การกระทำนั้นไม่ให้ถือว่าเป็นความผิด”⁵⁴

⁵³ ดังที่ปรากฏในคำปรารภของพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา พุทธศักราช 2478 (ฉบับที่ 3) (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 หน้า 61-65) ที่มีข้อความว่า “สมควรยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ในกฎหมายลักษณะอาญา บางมาตราเพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย” (เน้นข้อความโดยผู้เขียน). นอกจากนี้หากพิจารณาบริบทของสังคมตามความเป็นจริงในช่วงเวลาใกล้เคียงก่อนที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็จะพบว่า มีการตื่นตัวในเรื่องการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การบริหารราชการของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมากดังที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ที่เกิดขึ้นหลายสำนักในยุคดังกล่าว เช่น ปากกาไทย ศรีกรุง และสยามรีวิวรายสัปดาห์ เป็นต้น ดูประกอบ ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร, ‘บทบาทของหนังสือพิมพ์การเมืองต่อสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) : กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์สยามรีวิว’ (รายงานวิจัยเสนอสถาบันพระปกเกล้า 2566) 35-40, 64-65. และดูที่รัชกาลที่ 7 มีพระราชกระแสรับสั่งเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2475 ว่า “คนที่เป็นบิดาของเด็ก ๆ ที่กำลังเรียนหนังสืออยู่เดี๋ยวนี้เคยชิน และชอบการนิพนธ์พระเจ้าแผ่นดินเสียจนติดตัวแล้ว” อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช (เชิงอรธ 51).

⁵⁴ ดูพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2478 (ฉบับที่ 7) มาตรา 4. แม้ในปี 2478 จะไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 98 แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการหมิ่นประมาทหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่มาตรา 104 ที่แก้ไขในปีดังกล่าวก็มีลักษณะเป็นบทกฎหมายเฉพาะ (*lex specialis*) ของความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์อยู่ในตัวเนื่องจากถ้อยคำของบทบัญญัติดังกล่าวใน 1) มีว่า “ผู้ใดกระทำการให้ปรากฏแก่คนทั้งหลายด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร หรือเอกสารตีพิมพ์หรือด้วยอุบายอย่างใด ๆ ดังต่อไปนี้ ก) ให้เกิดความดูหมิ่นต่อพระมหากษัตริย์...” ส่วนมาตรา 98 บัญญัติว่า “ผู้ใดทอนงองอาจ แสดงความอาฆาตมาดร้ายหรือหมิ่นประมาทต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี สมเด็จพระมหากษัตริย์...” อันจะเห็นว่าถ้อยคำของมาตรา 104 1) ก) แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ตามที่มีการแก้ไขเมื่อปี 2478 นั้น เฉพาะเจาะจงกว่าและเป็นเพียงส่วนหนึ่งของมาตรา 98 ได้แก่การกระทำที่จะครอบงำประกอบความผิดตามมาตรา 104 1) ก) จะต้องเป็นการกระทำแก่คนทั้งหลายเท่านั้นไม่ใช่แค่บุคคลที่สามคนใดคนหนึ่งอย่างกรณีหมิ่นประมาททั่วไปและต้องเป็นการกระทำต่อพระมหากษัตริย์เท่านั้นไม่รวมพระราชินีดังเช่นในกรณีมาตรา 98 ลักษณะการใช้ของมาตรา 104 1) ก) จึงแคบและเฉพาะเจาะจงกว่าอันเข้านิยามของบทกฎหมายเฉพาะ และตามหลักกฎหมายทั่วไปนั้นต้องใช้บทกฎหมายเฉพาะก่อนบทกฎหมายทั่วไป (*lex generalis*) และเมื่อมาตรา 104 ที่แก้ไขใหม่มีเหตุยกเว้นความผิดแล้ว การกระทำที่ครอบงำประกอบความผิดแต่เข้าเหตุที่บทบัญญัติดังกล่าวระบุไว้เองว่ายกเว้นความผิดให้ เช่น เป็นการวิจารณ์พระมหากษัตริย์ต่อสาธารณชนเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น ในเรื่องการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ในการเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ การกระทำดังกล่าวก็จะไม่เป็นความผิดทางอาญาโดยไม่ต้องกลับไป

การแก้ไขข้างต้นนั้นมีเจตนาที่ต้องการจำกัดขอบเขตความคุ้มครองการหมิ่นประมาทสมาชิกราชวงศ์ให้เหลือเพียงพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันที่ทรงดำรงสถานะเป็นประมุขของรัฐเท่านั้น ไม่รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นพระราชโอรส พระราชธิดาของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ รวมทั้งเพิ่มเหตุยกเว้นความผิดว่าหากการหมิ่นประมาทกระทำไปใน “ความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือเป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต หรือเป็นเพียงการติชมตามปกติวิสัย” ซึ่งสอดคล้องกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญที่ราชกรณมีอำนาจสูงสุดและได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพรวมทั้งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นโดยตรงจากรัฐธรรมนูญ สถานะของพระมหากษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญจึงได้รับความคุ้มครองแก่ฐานะที่เป็นประมุขของรัฐ และหากการหมิ่นประมาทนั้นทำไปในความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญและด้วยความสุจริตแล้วก็จะได้รับความคุ้มครอง อันแตกต่างจากในยุคที่ประเทศไทยยังปกครองในระบอบรัฐจารีตในยุคที่ 1 และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุคที่ 2 ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงอำนาจและสถานะสูงสุดเพียงผู้เดียว ราชกรณเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ไม่มีสิทธิและเสรีภาพใด ๆ นอกจากที่พระมหากษัตริย์จะมีพระมหากษัตริย์คุณพระราชทานให้ตามแต่พระราชอัธยาศัยและการกล่าวร้ายพระมหากษัตริย์ในทั้งสองยุคก่อนข้างต้นที่ไม่ได้รับพระราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ก่อนนำไปสู่ความผิดทางอาญาอย่างเด็ดขาดโดยไม่มีข้อยกเว้น ทั้งนี้ แม้ว่ากฎหมายลักษณะอาญาร.ศ. 127 มาตรา 98 จะมีได้ถูกแก้ไขหรือยกเลิก แต่บรรยากาศของการบังคับใช้ก็เป็นไปอย่างค่อนข้างจำกัด⁵⁵ ซึ่งสอดคล้องกับความเข้าใจของผู้คนในสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยที่แตกต่างจากในระบอบเก่าอย่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยในระบอบราชาธิปไตยพระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและสามารถพ้นจากข้อกล่าวหาและความรับผิดชอบทั้งปวงในทางกฎหมายอีกต่อไป ดังเช่นที่ปรากฏว่ามีการยื่นฟ้องรัชกาลที่ 7 ทั้งโดยราษฎร คือ นายถวัติ ฤทธิเดช และรัฐบาลโดยกระทรวงการคลัง⁵⁶

พิจารณาว่ามาตรา 98 ที่บทกฎหมายทั่วไปอีกหรือไม่ เพราะเป็นกรณีที่กฎหมายมีเจตนารมณ์ยกเว้นความผิดให้เพื่อส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน ดูประกอบ หยุต แสงอุทัย, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2561) 246.

⁵⁵ ดุสิตดิคดีที่รวบรวมไว้ในภาคผนวก ข ของ นพพล อาชามาส, ‘การประกอบสร้างความกลัวและการเมืองว่าด้วยการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112’ (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2556) <https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2556/socde41056na_app.pdf> สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน 2567 น 288-289 โดยจะพบว่าในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 จนถึงก่อนมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาเมื่อปี 2499 เท่าที่รวบรวมสถิติได้ มีการแจ้งความและดำเนินคดีข้อหาความผิดที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพระมหากษัตริย์เพียง 4 คดี เท่านั้น และศาลมีคำพิพากษาลงโทษเพียง 1 คดี คือ คดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1643/2503 (เหตุการกระทำความผิดเกิดปี 2496 ซึ่งเป็นขณะที่กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ยังมีผลใช้บังคับอยู่) สืบค้นคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวฉบับเต็มได้ที่ <https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:143100> สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2567.

⁵⁶ ดู บุญร่วม เทียมจันทร์, *คดีฟ้อง ร.7* (ฐานบัณฑิต 2554).

4. กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ยุคที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข⁵⁷

ยุคที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นยุคที่กินระยะเวลายาวนานหลายทศวรรษตั้งแต่ปี 2490 จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่า การจะทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองการปกครองโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์และความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ควรที่จะได้อธิบายเป็น 3 ช่วงเวลาย่อย (1) ช่วงเวลาแห่งการฝังหรือหว่านเมล็ดพันธุ์ทางความคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม ซึ่งเริ่มก่อตัวขึ้นซ้อนกันไปกับยุคที่ 3 (ช่วงปี 2475-2490) (2) ช่วงเวลาแห่งปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมการเมือง (ช่วงปี 2490-2500) (3) ช่วงเวลาแห่งการพัฒนาสถานะทางสังคมการเมืองของพระมหากษัตริย์ (2500-ปัจจุบัน)

4.1 ช่วงเวลาของการหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลง (ปี 2475-2490)

สถานะของพระมหากษัตริย์ที่ตกต่ำและถูกลดทอนความสำคัญลงกว่าราชฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ทั้งในทางกฎหมายและทางข้อเท็จจริงทางสังคมมิได้เป็นสถานะที่มั่นคงถาวรหรือคงอยู่ตลอดไป เนื่องจากฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist)⁵⁸ ยังคงมีการเคลื่อนไหวเพื่อทวงคืนอำนาจอยู่เสมอ การตอบโต้ได้เริ่มต้นขึ้นจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

⁵⁷ คำว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (เน้นข้อความโดยผู้เขียน) เป็นถ้อยคำที่เริ่มมีการใช้ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับที่ 15 คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ในมาตรา 2 และถ้อยคำที่ใช้ในรัฐธรรมนูญข้างต้นได้เชื่อมสองส่วนเข้าด้วยกันเป็นประโยคความซ้อนโดยใช้คำเชื่อม “อัน” ทำให้วลี “มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” กลายเป็นส่วนขยายของระบอบประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ากลายมาเป็นข้อบ่งชี้ความหมายเฉพาะของระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย (แม้ยังไม่ชัดเจนในตัวประโยคนั้นเองว่าบ่งชี้ความหมายหรือผลอย่างไร) เมื่อเปรียบเทียบกับในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนนั้นทั้งหมด หากฉบับใดระบุชื่อระบอบการปกครองจะระบุไว้ในมาตรา 2 เช่น ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งจะเห็นว่าตัวถ้อยคำเองไม่ได้เชื่อมถ้อยคำทั้งสองส่วนข้างต้นเข้าด้วยกัน แต่กระบวนทั้งสองคำเป็นกรรมของกริยา “มี” ของประธาน คือ “ประเทศไทย” เท่านั้น มาตรา 2 ข้างต้น ไม่ได้บ่งบอกโดยแจ้งชัดในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างการมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและการมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้น ที่ผู้เขียนอธิบายตั้งแต่ตอนต้นว่ามีการเคลื่อนเข้าสู่ยุคที่ 4 ที่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบใหม่หลังการรัฐประหารในปี 2490 และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของระบอบการปกครอง “ในทางความเป็นจริง” อันขึ้นอยู่กับสำนึกความยอมรับนับถือและเข้าใจในหมู่ประชาชนในสังคมไทยที่มีต่อความสัมพันธ์อำนาจระหว่างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ในสังคมรัฐไทยว่า ใคร คือ ผู้ทรงอำนาจสูงสุดที่แท้จริงในรัฐไทย เป็นอุดมการณ์ที่มีประชาชนในสังคมไทยมีส่วนร่วม หรือเทียบได้ว่าเป็น “ไส้ใน” ของการปกครองของรัฐนั้น ๆ ตามความจริงที่ไม่ใช่เพียงที่ระบุไว้อย่างเป็นทางการในรัฐธรรมนูญว่า ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งตามตัวอักษรหมายถึงการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ (โดยไม่ได้บอกว่าใหญ่เพียงใด) เท่านั้น โดยผู้เขียนจะได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ทางความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นอย่างไรและมีผลต่อกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์อย่างไรต่อไปในส่วนที่ 4 นี้.

⁵⁸ หมายถึงกลุ่มคนที่ยังเลื่อมใสศรัทธาในระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงพระราชอำนาจสูงสุดในระบอบดังเช่นในระบอบเดิมก่อนคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475.

แทนที่ธรรมเนียมการปกครอง พุทธศักราช 2475 ขึ้น โดยฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมไม่ได้ต้องการจะรื้อฟื้น “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ขึ้นมาอีกต่อไป แต่หวังจะเพิ่มอำนาจ “พระมหากษัตริย์” ในรัฐธรรมนูญให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สาระสำคัญที่มีการแก้ไขในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้แก่ “มาตรา 2 อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น แต่โดยทบบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”⁵⁹ (เน้นข้อความโดยผู้เขียน) โดยการแก้ไขดังกล่าวเพียงมาตรานี้ มาตราเดียวกันก็เกือบจะเป็นการย้อนกลับสาระสำคัญและเจตนาดั้งเดิมของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เกือบทั้งหมด

นอกจากนี้ในการร่างรัฐธรรมนูญยังมีการแก้ไขคำว่า “ราษฎร” ที่แปลจากคำว่า “people” อันมีนัยยะถึง “ชนชั้นล่าง” ได้เปลี่ยนไปสู่คำว่า “ปวงชน” อันมีนัยยะถึงคนทั้งหมดแต่มีลำดับชนชั้นต่างกัน⁶⁰ ซึ่งทำให้นัยยะของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการ “พลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน” ที่ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ที่เคยสูงสุดในรัฐสลับตำแหน่งกับสถานะของราษฎรที่เคยต่ำที่สุด กลายเป็นการรักษาสถานภาพเดิม (*status quo*) ของ “พระมหากษัตริย์” เกือบทุกประการ และการระบุให้ “พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยทบบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” ยังเป็นการระบุให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดนี้เพียงแต่ต้องใช้ตามทบบัญญัติของรัฐธรรมนูญเท่านั้น กล่าวคือ เป็นเพียงการเปลี่ยน “สิทธิธรรม” ของ “พระมหากษัตริย์” จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบุญบารมีให้กลายเป็น “สิทธิธรรม” จาก “ปวงชน” เท่านั้น ประกอบกับการรื้อฟื้นคติ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” หรือบางครั้งก็ถูกเรียกว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” อันเป็นคติพุทธดั้งเดิม “พระมหากษัตริย์” จึงกลายเป็น “ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน” หรือ “สมมติราษฎร” โดยการทำหน้าที่ของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมสร้างชุดคำอธิบายหรือแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่เน้นพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์ราชาชาตินิยม⁶¹ แล้วปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมเหล่านั้นจึงได้เผยแพร่แนวคิดเหล่านั้นไปอย่างกว้างขวางและฝังรากลึกในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน เช่น พระองค์เจ้าธานีนิวัต ทรงย้ำว่า “พระมหากษัตริย์ไทยเป็น The Great Elect อยู่แล้ว คือประชาชนร่วมใจกันเลือกแล้วเทิดทูลขึ้นเป็นเจ้าชีวิตเจ้าแผ่นดิน”⁶² กล่าวคือ การร่างรัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรกของไทยได้กลับไปยืนยันสถานะสูงสุดของพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่งเพียงแต่เปลี่ยนฐานรากความชอบธรรมจากแบบจารีตสู่ความชอบธรรมตามแนวคิดสมัยใหม่นั้น คือ ความชอบธรรมจากประชาชน⁶³

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49 วันที่ 10 ธันวาคม 2475 หน้า 529-551) มาตรา 2.

⁶⁰ นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น, *วิทยาสารานุกรม* (แพร่พิทยา 2514) 222.

⁶¹ ปถุม เทพนิรันดร์, ‘การก่อตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม’ (2556) 1 วารสารธรรมศาสตร์ 3.

⁶² ดู Prince Dhani, ‘Thai Old Siamese Conception of Monarchy’ (1947) 2 *Journal of Siam Society* และ Tongnoi Tongyai, ‘The Role of the Monarchy in Modern Thailand’ in Pinit Ratanakul (ed.), *Development, Modernity and Tradition in Southeast Asia* (Mahidol University 1990) อ้างถึงใน ธงชัย วินิจจะกุล, *ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง : ว่าด้วยประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่* (ฟ้าเดียวกัน 2556) 38.

⁶³ เป็นแนวทางการอธิบายความชอบธรรมของอำนาจพระมหากษัตริย์ในลักษณะเดียวกับแนวคิดสัญญาประชาคมแบบสัญญาสมาคมักดิ์ (*pactum subjectionis*) ของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ที่อธิบายว่ารัฐเกิดจากสัญญาประชาคมที่

แม้ในช่วงเวลาหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 นั้น อำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์จะถูกจำกัดและควบคุมโดยคณะราษฎร แต่ในแง่ความหมายที่แท้จริงนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวได้กลับกลายเป็นเพียงรอยสะดุดเล็ก ๆ ไม่กี่เดือน ระหว่างการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฯ” ในวันที่ 27 มิถุนายน 2475 และการประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม” ในวันที่ 10 ธันวาคม 2475 เท่านั้น ดังเห็นได้จากคำแถลงของประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ความว่า “พระมหากษัตริย์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติด้วยประชาชนอัญเชิญเสด็จขึ้น หาได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยพระราชอำนาจที่มาจากสวรรคตอย่างต่างประเทศบางแห่งเข้าใจไม่ ทั้งนี้เป็นการแสดงว่า อำนาจอธิปไตยนั้นมาแต่ปวงชน” โดย “...ได้ทูลเกล้าฯ ถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบด้วยข้อความที่กราบบังคลทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้น เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก”⁶⁴ ซึ่งจากคำแถลงดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขทางการเมืองบางประการในระหว่างช่วงระยะเวลาไม่กี่เดือนดังกล่าว และเป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายของเหตุการณ์อภิวัฒน์สยาม 2475 ตามเจตนารมณ์เดิมของคณะราษฎรด้วย โดยในทางสังคมการเมืองยังไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงตามที่ฝ่ายอนุรักษนิยมมุ่งหวังอย่างมีนัยสำคัญนักเนื่องจากคณะราษฎรทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารยังคงร่วมกันกุมอำนาจอยู่ทั้งในทางการเมืองและในทางการทหาร⁶⁵ ดังที่เห็นได้จากการที่ในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการออกกฎหมายแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญาให้มีการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์โดยไม่เป็นความผิดทางอาญา และยังมีการดำเนินคดีกับพระมหากษัตริย์ด้วยตามที่ผู้เขียนอธิบายไว้ในยุคที่ 3 แต่การแก้ไขถ้อยคำในรัฐธรรมนูญและชุดคำอธิบายซึ่งเป็นการทำงานทางความคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมก็เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลง (ย้อนกลับ) ที่พวกเขาหว่านไว้เพื่อหวังผลเลิศในอนาคตซึ่งรอแต่เพียงจังหวะที่เหมาะสมในการเจริญเติบโตเพื่อฟื้นฟูสถานะของพระมหากษัตริย์ต่อไป

ทุกคนในประชาคมตกลงกันว่าจะไม่ทำร้ายกันเองและถ่ายโอนอำนาจในการบังคับตามสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละคน เช่น สิทธิในการใช้สอยและติดตามทรัพย์สิน ไปให้กับรัฐทั้งหมด และมีผู้แทนรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐแทน โดยผู้แทนนั้นซึ่งเรียกว่า รัฐอธิปัตย์มิได้เป็นคู่สัญญาผูกพันในสัญญานั้นด้วย ดูประกอบ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา (พิมพ์ครั้งที่ 11, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2555) 199-201. โดยตามแนวคิดของพระองค์เจ้าธานี พระมหากษัตริย์ก็คือผู้แทนรัฐที่ประชาชนชาวไทยในประชาคมสยามทำสัญญาตกลงกันเลือกให้เป็นผู้แทนผู้ใช้อำนาจรัฐแทนหรือเป็นรัฐอธิปัตย์นั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปว่าแนวคิดดังกล่าวของพระองค์เจ้าธานีจะสอดคล้องเข้ากันได้กับระบอบประชาธิปไตยเพียงใด เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่า แนวคิดสัญญาประชาคมแบบสัญญาสวามิภักดิ์ของฮอบส์เป็นแนวคิดที่สนับสนุนการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สอดรับกับที่ณัฐพล ใจจริง ให้ข้อสังเกตไว้ ดูประกอบ ณัฐพล ใจจริง, *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ* (หนังสือชุดกษัตริย์ศึกษา ลำดับที่ 1) (นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน , 2556) 81.

⁶⁴ คำแถลงประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ใน สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุม ครั้งที่ 34/2475 (วิสามัญ) (16 พฤศจิกายน 2475) 359-360 อ้างถึงใน ณัฐพล ใจจริง (เชิงอรธ 63) 12-14.

⁶⁵ ดูรายชื่อของรัฐมนตรีและลำดับความเป็นมาของคณะรัฐมนตรีไทย ตั้งแต่คณะที่ 2 ถึงคณะที่ 18 ในเว็บไซต์ของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี <https://www.soc.go.th/?page_id=5830> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568.

เหตุการณ์ทางการเมืองได้พลิกผันอีกหลายครั้งจากกรณีกบฏพระองค์เจ้าบวรเดช ปี 2476⁶⁶ การประกาศสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในวันที่ 2 มีนาคม 2477⁶⁷ และการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 จนกระทั่งเกิดการรัฐประหารในปี 2490 โดยพลโทผิน ชุณหะวัณ ซึ่งนับเป็นการปิดฉากบทบาทและเจตจำนงของ “คณะราษฎร” ลงโดยสมบูรณ์

4.2 ช่วงเวลาแห่งปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมการเมือง (ช่วงปี 2490-2500)

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 เป็นการใช้อำนาจเหนือกฎหมายเป็นขบถล้มเจ้าซึ่งคนไทยยังไม่พร้อม แต่การรัฐประหาร ปี 2490 ถือว่าทำไปโดยมติมหาชน โดย ม.ร.ว. เสนีย์ อ้างว่า แท้จริงแล้วประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยอันได้แก่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง และพระปกเกล้าฯ ก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีหัวใจเป็นประชาธิปไตยพระองค์ทรงเตรียมพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยมาก่อนแล้ว กล่าวได้ว่า “พระมหากษัตริย์ของไทยเป็นประชาธิปไตยมาก่อนที่สยามจะได้เปลี่ยนการปกครองเป็นประชาธิปไตยเสียด้วยซ้ำ”⁶⁸ โดย “ประชาธิปไตย” ของไทยนั้น “จะต้องไม่ถือเกณฑ์เอามากแต่เสียงส่วนใหญ่ ยังต้องมาด้วยวิชาวินิจฉัย ความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง” ประหนึ่ง การเอาโจร 500 คน มาประชุมกับพระ 5 องค์ หากมีการลงมติให้ไปปล้น โจรย่อมชนะพระเสมอ “ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า มติของเสียงข้างมากที่ไปปล้นเขานั้นเป็นการถูกต้องด้วยทำนองคลองธรรม”⁶⁹ กล่าวคือ ในประเทศไทยนั้นมี “รัฐธรรมนูญ” และมีพระมหากษัตริย์ที่ปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” อยู่แล้ว โดย “ประชาธิปไตย” ของไทยนั้นมีใช่เพียงแต่ยึดเอาเสียงส่วนมาก แต่ต้องประกอบด้วย “คุณภาพ” ของเสียงนั้นด้วยว่ามีความรู้ความสามารถและรักชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริงไหม

ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ถูกนิยามอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ใน มาตรา 2 ความว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” โดยมาตรา 3 ขยายความเพิ่มความว่า “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”

⁶⁶ ดู ญัฐพล ใจจริง, *กบฏบวรเดช : เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475* (มติชน 2559).

⁶⁷ รัชกาลที่ 7 มีพระราชหัตถเลขาฉบับลงวันที่ 2 มีนาคม 2477 ในส่วนใจความสำคัญในทำนองดำหนิคณะราษฎรว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้” และ “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร”. พระราชหัตถเลขาฉบับนี้ปรากฏตามสื่อสาธารณะโดยทั่วไป สามารถสืบค้นได้จากหลายแหล่ง เช่น เว็บไซต์ของพิพิธภัณฑ์รัฐสภา <<https://parliamentmuseum.go.th/2564/ar64-royal-writing.html>>.

⁶⁸ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช, *เบื้องหลังประวัติศาสตร์ เล่ม 1* (สหอุปกณ์การพิมพ์ 2491) 3, 31, 138.

⁶⁹ เพิ่งอ้าง 116.

ซึ่งทำให้ระบอบการปกครองใหม่นี้เป็นระบอบการปกครองที่ “อำนาจสูงสุด” เป็นของ “ประชาชน” (ซึ่งมีลำดับสูงต่ำ ความรู้ความสามารถไม่เท่ากัน) โดย “ประชาชน” ได้มอบอำนาจนั้นให้แก่ “พระมหากษัตริย์” ในฐานะ “ประมุข” และ “พระมหากษัตริย์” ได้ใช้อำนาจนั้นผ่านบทบัญญัติของ “รัฐธรรมนูญ” ซึ่งมีการแบ่งแยกอำนาจเป็นส่วนต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปคือ อำนาจอธิปไตยแม้มาจากประชาชน แต่ประชาชนได้มอบอำนาจนั้นให้พระมหากษัตริย์ใช้ผ่านบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตยที่เป็น “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” ตามที่ประธานาธิบดีอับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) แห่งสหรัฐอเมริกาได้นิยามเอาไว้ แต่เป็นระบอบ “การปกครองของประชาชนโดยพระมหากษัตริย์” ตามรัฐธรรมนูญที่เสมือนเป็นหลักฐานแห่งสัญญาสมาคมกักตื้อ (*pactum subjectionis*) ระหว่างประชาชนที่มอบอำนาจรัฐทั้งหมดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้เท่านั้น⁷⁰

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายมีสถานะกลับมายุ่งที่จุดสูงสุดในรัฐอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยแต่พระมหากษัตริย์ก็ได้รับอำนาจนั้นมาแล้ว ทำให้กฎหมายฉบับต่าง ๆ ภายในรัฐจะต้องมีการลงพระปรมาภิไธย

และต่อมาในปี 2499 รัฐสภาได้มีการแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดต่อพระมหากษัตริย์อีกครั้ง โดยเปลี่ยนมาตรา 98 ของกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาเป็นมาตรา 112 ในการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวและประกาศใช้ฉบับที่แก้ไขโดยเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นประมวลกฎหมายอาญา โดยจัดวางความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์จากหมวดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัวมาไว้ในหมวดความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ซึ่งทำให้ความผิดฐานดังกล่าวเป็นความผิดร้ายแรง เป็นคดีอาญาแผ่นดินที่ยอมความไม่ได้ และรัฐต้องเข้ามามีอำนาจจัดการเมื่อมีผู้มากล่าวโทษ (แจ้งความ) ไม่ว่าจะป็นใครก็ตาม ความว่ามาตรา 112 “ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้าย พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี”

จะเห็นได้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) เริ่มตอบโต้เพื่อทวงคืนอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ฝ่ายดังกล่าวมองว่าถูกช่วงชิงไปจากคณะราษฎร เริ่มตั้งแต่การผลักดันให้มีการระบุว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือผู้มีสถานะสูงสุดในรัฐ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 (ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475) พร้อมไปกับการพยายามสร้างชุดคำอธิบายราชาชาตินิยมของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) ที่สร้างความชอบธรรมให้กับ การปกครองโดยพระมหากษัตริย์ในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับแนวคิดประชาธิปไตย (อเนกนิกรสโมสรสมมติ) ควบคู่ไปกับการปล่อยชุดคำอธิบายที่ทำลายความชอบธรรมของคณะราษฎร เช่น สร้างวาทกรรมในทำนองว่า “คนไทยยังไม่พร้อม” คณะราษฎร “ชิงสุกก่อนห่าม” แล้วเมื่อจังหวะโอกาสเหมาะสม คือ

⁷⁰ ดูคำอธิบายเรื่องสัญญาสมาคมกักตื้อ (*pactum subjectionis*) ในเชิงอรรถที่ 63 ส่วนปัญหาว่าการปกครองจากสัญญาประชาคมรูปแบบดังกล่าวจะถือได้ว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงหรือไม่ เป็นประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาในทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ในสาขากฎหมายมหาชน ต่อไป.

เกิดความขัดแย้งกันในหมู่คณะราษฎรฝ่ายพลเรือนที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ กับฝ่ายทหารที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สิ้นสุดไปเมื่อปี 2488 ประจวบเหมาะกับการปฏิวัติของระบอบของรัชกาลที่ 8 ซึ่งรัฐบาลของคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนไม่สามารถสร้างความกระจ่างให้กับสังคมได้ โดยเร็วจนนำไปสู่วิกฤตศรัทธาและความชอบธรรมของรัฐบาลจนนำไปสู่การรัฐประหารในปี 2490 ในที่สุดฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมที่ร่วมมือ (ชั่วคราว) กับคณะทหารที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น⁷¹ ยังมาระบวย้ำอีกครั้งถึงความสำคัญและสถานะอันสูงส่งเหนือประชาชนของพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492⁷² อย่างที่เคยเป็นมาในยุคการปกครองสมัยจารีตและในยุคที่ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนทางการเมืองในสภาโดยพรรคการเมืองที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) เช่น พรรคประชาธิปไตย ที่ครองสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาอยู่ในขณะนั้น⁷³ และเจรจาต่อรองทางอำนาจกับกลุ่มทหารที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม⁷⁴ นำไปสู่การจัดทำประมวลกฎหมายอาญาที่ตัดเหตุยกเว้นความผิดของฐานความผิดในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองพระมหากษัตริย์ออกจนหมดสิ้น⁷⁵ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เนื่องด้วยการเจรจาต่อรองเชิงอำนาจ

⁷¹ ดู สวลักษณ์ ศิวรักษ์, *เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ ตามทัศนะ ส.ศิวรักษ์* (พิมพ์ครั้งที่ 4, มูลนิธิโกมลคีมทอง 2540) 40-41; ญัฐพล ใจจริง, *ขุนศึก คักคินา และพญาอินทรี* (ฟ้าเดียวกัน 2563) 51-60; อาสา คำภา, ‘ความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย พ.ศ. 2495-2535’ (วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2562) 55-56.

⁷² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า “องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการ ผู้ใดจะละเมิดมิได้” และมาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้”; ญัฐพล ใจจริง (เชิงอรรถ 71) 60-61, 67-68, 112.

⁷³ ในการเลือกตั้งปี 2491 พรรคประชาธิปไตยชนะการเลือกตั้ง โดยได้ที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น 53 ที่นั่ง จากทั้งหมด 99 คน จึงได้จัดตั้งรัฐบาลโดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐบาลคณะที่ 20 ของนายควงดังกล่าวได้รับเสียงความไว้วางใจภายหลังแถลงนโยบายถึง 122 เสียง จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ออกเสียงลงคะแนนทั้งหมด 145 คน (เป็นมิตรร่วมกันของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา) แต่หลังจากนั้นไม่นานก็ถูกกลุ่มทหารที่ทำการรัฐประหารเมื่อปี 2490 ปีบับังคับให้ลาออกและให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ดูประกอบ ชาย ไชยชิต, ‘การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6 วันที่ 29 มกราคม 2491’ (สถาบันพระปกเกล้า, 4 ตุลาคม 2554) <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร_ครั้งที่_6_วันที่_29_มกราคม_2491> สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2567; นรนิติ เศรษฐบุตร, ‘6 เมษายน พ.ศ. 2491’ (สถาบันพระปกเกล้า, 10 กันยายน 2556) <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=6_เมษายน_พ.ศ._2491> สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2567. ส่วนสมาชิกวุฒิสภานั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2490 มาตรา 33 กำหนดให้เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นผู้เลือก ซึ่งในขณะนั้น (ช่วงปี 2490-2494) มีคณะอภิรัฐมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทน นำโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร เป็นประธาน และมี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต (Prince Dhani) อยู่ในคณะด้วย ทำให้วุฒิสภาก็มีแนวโน้มเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) อีกส่วนหนึ่งเช่นเดียวกับพรรคการเมืองที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) เช่น พรรคประชาธิปไตย ดูประกอบ *สมุดภาพสมาชิกสภา 2475-2502* (สำนักงานอำนวยการหนังสือรัฐสภาสาร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2502).

⁷⁴ ญัฐพล ใจจริง (เชิงอรรถ 71) 70, 82, 105.

⁷⁵ หากพิจารณาร่างประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 98 (ภายหลังถูกปรับแก้เป็นมาตรา 116) ซึ่งมาแทนมาตรา 104 แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ในร่างกฎหมายฉบับที่เสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งภายหลังมีการปรับแก้โดยคณะกรรมการวิสามัญของสภา ตามที่ปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2494 ประชุมเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2494 <<https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/73613>> สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567 จะพบว่า ถ้อยคำในส่วนที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในบทบัญญัติดังกล่าวที่มีอยู่เดิมในร่างที่คณะกรรมการกฤษฎีกาส่งให้คณะรัฐมนตรี

ระหว่างชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมกับฝ่ายทหารนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ บทบาทของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมนำโดยพระองค์เจ้าธานีนิวัติและติดตามมาด้วย คนอื่น ๆ เช่น ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์⁷⁶ ที่ทำงาน ทางความคิดเผยแพร่ข้อเขียนที่เสนอแนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยที่อยู่บนฐานแนวคิดอุดมการณ์ ราชชาตินิยมและทฤษฎีอเนกนิกรสโมสรสมมติ ทำให้สิ่งที่เป็น “ไส้ใน” หรืออุดมการณ์ที่ค้ำจุนระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยค่อย ๆ ลดความสำคัญของ ประชาชนในฐานะผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบอบการปกครองและหันมายึดพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง และยกสถานะไว้เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ห้ามบุคคลใดล่วงละเมิดในทางใดรวมทั้งการฟ้องร้องดำเนินคดี (Inviolability) แทน ด้วยแนวคำอธิบายว่าด้วยความยินยอมของประชาชน (อเนกนิกรสโมสรสมมติ)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดและอุดมการณ์แบบราชาชาตินิยมที่มีหัวใจอยู่ที่อเนกนิกรสโมสรสมมติ และการยกย่องสถานะของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะที่ล่วงละเมิดและฟ้องร้องมิได้ (Inviolability) ตามที่ปรากฏชัดแจ้งเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 ก็หาใช่จะไม่มีผู้ใดโต้แย้ง แม้แต่หนักคิด ร่วมสมัยกับผู้ริเริ่มแนวคิดดังกล่าวอย่างพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เช่น กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ก็ได้ แสดงความไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว⁷⁷ นักกฎหมายสำนักรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) เช่น หยุด แสงอุทัย ดิเรก ชัยนาม และไพโรจน์ ชัยนาม เป็นต้น⁷⁸ นักประวัติศาสตร์ยุคหลัง เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์⁷⁹ หรือธงชัย วินิจจะกูล⁸⁰ เป็นต้น และนักรัฐศาสตร์ เช่น เกษียร เตชะพีระ และปถุณ เทพนรินทร์⁸¹ เป็นต้น รวมทั้งในการประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 เช่น

และที่คณะรัฐมนตรีเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก ตามที่ปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 19/2492 ประชุมเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2492 <<https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/73494>> สืบค้น เมื่อ 15 ธันวาคม 2567 ได้ถูกตัดออกไปเสียสิ้น (ทำให้ข้อยกเว้นหรือเหตุยกเว้นความผิดของบทบัญญัติดังกล่าวไม่อาจใช้กับการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ได้อีกต่อไป) และภายหลังจากการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2494 โดยการนำ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ยึดอำนาจตนเอง ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของร่างบทกฎหมายดังกล่าวก่อนที่จะถูก นำเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรที่สร้างขึ้นใหม่อีกครั้งภายหลังการรัฐประหารข้างต้น เมื่อพิจารณาประกอบกับ ข้อเท็จจริงที่ว่าช่วงปี 2492-2494 เป็นช่วงที่พรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม (Royalist) เช่น พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคกษัตริย์นิยม มีบทบาทอย่างมากในสภา (ชนะการเลือกตั้งและครองเสียงข้างมากในสภาได้ทั้งสภาผู้แทนราษฎรและ วุฒิสภา) ก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงการเจรจาต่อรองในเชิงอำนาจระหว่างทั้งสองกลุ่มข้างต้นเพื่อให้บทบัญญัติมาตรา 98 ในลักษณะที่ ไม่มีข้อยกเว้นเช่นนั้นผ่านการพิจารณาเห็นชอบของสภาและประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม.

⁷⁶ ธงชัย วินิจจะกูล, อาจารย์, ‘ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา’ (ปาฐกถา, 14 ตุลา ประจำปี 2548, อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 2516, 18 ตุลาคม 2516) <<https://prachatai.com/sites/default/files/u20/tongchai-2005-oct-14.pdf>> สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2567; ปถุณ เทพนรินทร์ (เชิงอรอด 61) 20.

⁷⁷ ดู นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้า พระยา, *สารสนสมเด็จ เล่ม 5* (ต้นฉบับ 2563), 94 ฉบับวันที่ 11 กันยายน 2480.

⁷⁸ ดู ญัฐพล ใจจริง (เชิงอรอด 63) 66 – 100.

⁷⁹ ตัวอย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์, ‘ประชาธิปไตยแบบไทย’ ใน *สุภลักษณ์ กาจนขุนดี* (บรรณาธิการ), *อำนาจชาวบ้าน : รูปการณ์ใหม่ประชาธิปไตยไทย* (สหพันธ์นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย 2531) 63; --, ‘แนวคิดประชาธิปไตยของอนุรักษนิยม ไทย (1)’ (การเมือง, มติชนออนไลน์, 19 มิถุนายน 2560) <https://www.matichon.co.th/politics/news_584555> สืบค้น เมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

⁸⁰ ตัวอย่าง Tongchai Winichakul, ‘Toppling Democracy’ (2008) 1 *Journal of Contemporary Asia* 12-14.

⁸¹ ตัวอย่าง ประชาไท, ‘นิทานประชาธิปไตยไทย’ (ส่วนหนึ่งจากงานสัมมนา “100 ปี กบฏประชาธิปไตย ร.ศ. 130 - 80 ปี ปฏิวัติประชาธิปไตย พ.ศ. 2475” (SIAMESE-THAI POLITICS: FROM the 1912 COUP TO the 1932 REVOLUTION) ณ หอประชุม

นายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์⁸² ได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดประชาธิปไตยของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยมและการยกสถานะพระมหากษัตริย์ให้กลับไปเทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับสมัยที่ยังปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อย่างกว้างขวางว่า ขัดกับหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยเอง ประเด็นที่ว่าแนวคิดประชาธิปไตยแบบที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้าสู่ตำแหน่งด้วยความยินยอมพร้อมใจเลือกโดยประชาชนข้างต้นจึงยังเป็นประเด็นที่ไม่อาจรับฟังได้เป็นยุติเช่นนั้นเพราะยังถูกถกเถียงโต้แย้งโดยนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งและในยุคนั้นไม่มีการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั้งประเทศด้วยงานวิจัยทางสังคมเชิงประจักษ์ว่าประชาชนชาวไทยยินยอมพร้อมใจกันเลือกพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนบริหารประเทศจริงหรือมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันข้อเท็จจริงเช่นนั้นว่าจริงหรือไม่⁸³

อนึ่ง หากมีผู้ตั้งประเด็นโต้แย้งว่า ไม่ว่าจะมึนนักคิดหรือนักวิชาการโต้แย้งมากมายเพียงใด แต่แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยที่ฝ่ายอนุรักษนิยมเสนอก็ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับปี 2492 เป็นต้นมา โดยผ่านการเห็นชอบของรัฐสภาซึ่งเป็นผู้แทนปวงชนอันแสดงถึงเจตจำนงหรือฉันทามติของประชาชนที่แสดงผ่านมติเห็นชอบของสมาชิกรัฐสภาเสียงข้างมากแล้ว ในประเด็นข้อโต้แย้งนี้ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาที่รัฐสภาลงมติเห็นชอบกับรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2492 จะพบว่า มติรัฐสภาในช่วงเวลาดังกล่าวมีปัญหาว่าสงสัยอย่างมากว่า สะท้อนเจตจำนงของประชาชนชาวไทยได้อย่างแท้จริงหรือไม่ กล่าวคือ มีปัญหาว่า รัฐสภาชุดที่มีมติเห็นชอบกับรัฐธรรมนูญ 2492 มีสมาชิกที่เป็นผู้แสดงเจตจำนงแทนประชาชนได้สอดคล้องกับเจตจำนงทางการเมืองของประชาชนอย่างแท้จริงหรือไม่ เพราะสมาชิกรัฐสภาที่พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวประกอบไปด้วยสมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายทหารที่เข้ายึดอำนาจเมื่อปี 2490 ร่วมกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายจารีตนิยม ซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกของประชาชน ส่วนสมาชิกรัฐสภาอีกประเภทหนึ่งที่ร่วมพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2492 คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มาจากการเลือกตั้งเมื่อปี 2491 ซึ่งมีการคุกคามการเลือกตั้ง⁸⁴ เพราะยังอยู่ในช่วงที่มีการใช้อำนาจของคณะรัฐประหารเมื่อปี 2490 เข้าปราบปรามนักการเมืองฝ่ายอื่นนอกจากฝ่ายทหารและฝ่ายอนุรักษนิยม โดยเฉพาะฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ หรือคณะราษฎรอย่างรุนแรงถึงขนาดถูกลอบสังหารอย่างโหดร้าย และ

ศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วันที่ 24 มิถุนายน 2555, 25 มิถุนายน 2565) <<https://www.youtube.com/watch?v=mJsGRDdkfBU>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

⁸² ดูที่ กษัตริศ อนันทนารถ รวบรวมไว้ใน กษัตริศ อนันทนารถ, *ระบอบพระมหากษัตริย์ที่มีประชาธิปไตยเป็นการปกครอง* (สยามปริทัศน์ 2567) 51-60.

⁸³ แม้แต่รัชกาลที่ 7 เอง ก็ดูเหมือนว่าจะทรงไม่เชื่อในแนวคิดดังกล่าวแบบสนิทใจ ดังที่เคยตรัสไว้ว่า “ถ้าพระมหากษัตริย์เป็นเอกราชโมฆะจริงก็เป็นทีหวังได้ว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่ดีพอประมาณ แต่ความคิดเรื่องเอกราชโมฆะสมมตินี้ แท้ที่จริงเป็นแต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น ตามความเป็นจริงแล้ว กษัตริย์ของสยามครองราชย์โดยการสืบสันตติวงศ์ ซึ่งก็มีผู้จะให้คัดเลือกที่จำกัดมาก...” (เน้นข้อความโดยผู้เขียน) ดูเพิ่มเติม ชัยอนันต์ สมุทวณิช (เชิงอรรถ 51) 12.

⁸⁴ ฐิติ พวงศ์เจริญ, *การเมืองการปกครองไทย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2475-2540)* (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2563) 192.

การปล่อยข่าวลือในทางเสียหายของนักการเมืองฝ่ายปรีดี เช่น เป็นพวกมีแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ หรือ โดยเฉพาะที่ว่าปรีดีอยู่เบื้องหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 8 และการเลือกตั้งดังกล่าวยังเป็นทางเลือกตั้งที่มีประชาชนมาใช้สิทธิไม่น้อยมากเพียงร้อยละ 26.54 ของผู้มีสิทธิทั่วประเทศ⁸⁵ โดยชาวนิวทรี เกษตรศิริ ระบุว่าในบางพื้นที่ เช่น กรุงเทพมหานคร มีการแจกใบปลิวปล่อยข่าวลือว่ามีการลอบวางระเบิดไว้ที่คูหาเลือกตั้ง⁸⁶ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเกิดความหวาดกลัว ไม่กล้าออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง อันแสดงให้เห็นว่า ผลการเลือกตั้งครั้งดังกล่าวมิได้เกิดจากตัดสินใจโดยอิสระเสรีอย่างเต็มที่ของประชาชนตั้งแต่ขั้นตอนที่ต้องตัดสินใจว่าจะไปใช้สิทธิหรือไม่ แต่ที่ประชาชนจำนวนมากไม่ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพราะหวาดกลัวต่อบรรยากาศการเลือกตั้งที่มีการคุกคามโดยคณะรัฐประหารทั้งในส่วนต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งและการจัดการเลือกตั้ง โดยผลปรากฏว่าพรรคฝ่ายอนุรักษนิยมได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรไปเกินครึ่งหนึ่ง⁸⁷ สัดส่วนของผู้ที่มาใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยไม่ถึงกึ่งหนึ่งโดยเกินสัดส่วนหนึ่งในสี่มาเพียงเล็กน้อยเช่นนั้นประกอบปัจจัยที่ไม่เอื้อต่อการลงสมัครแข่งขันรับเลือกตั้งอื่น ๆ ของนักการเมืองฝ่ายซ้ายตามที่กล่าวข้างต้น ทั้งยังมีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งโดยฝ่ายทหารร่วมกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยมทำให้ข้ออ้างที่ว่ามติของรัฐสภาที่เห็นชอบกับรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 คือ มติของปวงชนชาวไทยทั่วประเทศ มีน้ำหนักน้อย ไม่น่าเชื่อถือ เพราะไม่ได้มาจากสมาชิกวุฒิสภาที่มีที่มาจากการเลือกตั้งที่สุจริตและเที่ยงธรรม แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยของฝ่ายอนุรักษนิยมที่เชิดชูสถานะของพระมหากษัตริย์จนใกล้เคียงกับในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 เป็นต้นมา จึงมิได้เป็นสิ่งที่เคยนอกจากความสำเร็จของโครงการทางการเมือง (Political Project) ของฝ่ายอนุรักษนิยม ที่ใช้ความร่วมมือกับฝ่ายทหารหรือฝ่ายอำนาจนิยมและวิธีการทุกรูปแบบไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย รวมไปถึงการใช้กลไกรัฐทุกอย่าง ได้แก่ การจัดทำรัฐธรรมนูญและมีมติเห็นชอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวโดยรัฐสภา เพื่อให้แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่พระมหากษัตริย์ รวมทั้งอำนาจและสถานะทางกฎหมายของพระมหากษัตริย์ที่สูงส่งดังในสมัยที่พระมหากษัตริย์ยังทรงมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 กลับมาปรากฏและได้รับการรับรองในกฎหมายที่กำหนดรูปแบบโครงสร้างการเมืองการปกครองของประเทศไทยอย่างรัฐธรรมนูญอีกครั้ง ผกผันกับอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ค่อย ๆ ถูกเขาะกร่อนบ่อนทำลายลงและถูกยกย้ายถ่ายเทกลับไปสู่สถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้นทุกที⁸⁸

⁸⁵ ชาวนิวทรี เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย 2475-2500* (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2544) 457, 460-462; ชาย ไชยชิต, 'การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 6 วันที่ 29 มกราคม 2491' (สถาบันพระปกเกล้า, 4 ตุลาคม 2554) <wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร_ครั้งที่_6_วันที่_29_มกราคม_2491> สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568; ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)* (กลุ่มรัฐกิจเสรี 2517) 601.

⁸⁶ ชาวนิวทรี เกษตรศิริ, *กาลานุกรมสยามประเทศไทย 2485-2554* (โพสต์ พับลิชชิ่ง 2555) 31.

⁸⁷ ชาวนิวทรี เกษตรศิริ (เชิงอรธ 85).

⁸⁸ David Streckfuss, 'Reining in Reigning Monarchs: The Problematic Legal Status of Kings in Thailand' in *Pavin Chachavalpongpun and others, Rama X: The Thai Monarchy under King Vajiralongkorn* (Yale University Southeast Asia Studies, 2024) 103.

ความสำเร็จในการบรรจุแนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยของฝ่ายอนุรักษนิยมในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2492 ที่ฟื้นฟูสถานะทางกฎหมายของพระมหากษัตริย์ให้กลับมาเป็นสถาบันศักดิ์สิทธิ์ทางรัฐธรรมนูญที่ห้ามผู้ใดมาล่วงละเมิดไม่ว่าทางใดรวมทั้งการฟ้องร้องดำเนินคดี (Inviolability) สอดคล้องสัมพันธ์กับการที่ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ฉบับใหม่ในปี 2499 ในกฎหมายอาญาฉบับใหม่ดังกล่าวก็ไม่มีเหตุยกเว้นความผิดโดยการวิพากษ์วิจารณ์รัฐโดยสุจริตที่สามารถใช้ได้กับการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ด้วยตามมาตรา 104 1) วรรคสอง แห่งกฎหมายลักษณะอาญาอีกต่อไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลังจากประมวลกฎหมายอาญาประกาศใช้ ก็ไม่มีบทบัญญัติที่รับรองให้การวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์โดยสุจริตไม่เป็นความผิดทางอาญาโดยชัดแจ้งอีกต่อไป⁸⁹ ซึ่งเป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยปัจจัยที่ว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว (ปี 2492-2499) อำนาจทางการเมืองในประเทศไทยเป็นของฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายอำนาจนิยมหรือทหารที่ร่วมกันครองที่นั่งในรัฐสภาในช่วงเวลาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ที่มีการรัฐประหารเมื่อปี 2490 และทั้งสองฝ่ายข้างต้นก็มีความตกลงร่วมกันที่จะทำทุกวิถีทางเพื่อฟื้นฟูสถานะของพระมหากษัตริย์ ทั้งโดยการออกแบกรัฐธรรมนูญเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ดังเช่น รัฐธรรมนูญ ฉบับ 2492 และการออกประมวลกฎหมายอาญาที่ปิดช่องทางในการกล่าวหาว่าร้ายโจมตีพระมหากษัตริย์โดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อประกันสถานะของพระมหากษัตริย์ข้างต้นให้มั่นคงยิ่งขึ้นไป ไม่มีผู้ใดกล้าวิพากษ์วิจารณ์หรือตั้งคำถามให้สถานะของพระมหากษัตริย์ถูกสั่นคลอนดังเช่นที่เกิดขึ้นในการประชุมพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ 2492⁹⁰ อีกต่อไป

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังมีข้อสังเกตต่อไปว่า สถานะทางกฎหมายของพระมหากษัตริย์ที่ไม่อาจถูกล่วงละเมิดและฟ้องร้องได้ในทางใด ๆ (Inviolability) ตามที่รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 รับรองไว้ในมาตรา 5 และมาตรา 6 หากนำไปเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศอื่น ๆ ที่มีข้อความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศนอร์เวย์⁹¹ ประเทศเดนมาร์ก⁹² หรือประเทศสเปน⁹³ เป็นต้น

⁸⁹ ส่วนในทางกฎหมายจะมีเหตุยกเว้นความผิดในกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่อาจนำมาใช้เพื่อยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษแก่เจ้าเลยที่วิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์โดยสุจริตหรือไม่ อยู่นอกขอบเขตของปัญหาที่บทความนี้ตั้งไว้ แต่ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์และแสดงทัศนะในโอกาสหน้าต่อไป.

⁹⁰ ดู กษัตริศ อนันทนาธร (เชิงอรธ 82).

⁹¹ มาตรา 5 แห่งรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรนอร์เวย์ ฉบับภาษาอังกฤษรวบรวมโดย Constitutional Project แปลออกมาว่า “The King's person is sacred; he cannot be censured or accused. The responsibility rests with his Council” <https://www.constituteproject.org/constitution/Norway_2016> last accessed 3 May 2025.

⁹² มาตรา 13 แห่งรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรเดนมาร์ก ฉบับภาษาอังกฤษรวบรวมโดย Constitutional Project แปลออกมาว่า “The King shall not be answerable for his actions; his person shall be sacrosanct. The Ministers shall be responsible for the conduct of the government; their responsibility shall be determined by Statute.” <https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953> last accessed 3 May 2025.

⁹³ มาตรา 56 (3) แห่งรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรสเปน ฉบับภาษาอังกฤษรวบรวมโดย Constitutional Project แปลออกมาว่า “The person of the King is inviolable and shall not be held accountable. His acts shall always be countersigned in the manner established in section 64. Without such countersignature they shall not be valid, except as provided under section 65 (2).” <https://www.constituteproject.org/constitution/Spain_2011> last accessed 3 May 2025.

ก็พบว่าในประเทศเหล่านี้ ก็มีได้มีการห้ามวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์อย่างเด็ดขาด⁹⁴ อันขบเน้นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นเรื่องในทางสังคมวัฒนธรรมของประเทศไทยโดยเฉพาะมากกว่าในทางกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัจจัยนอกจากอำนาจทางการเมืองว่าอยู่กับฝ่ายสนับสนุนพระมหากษัตริย์ (ฝ่ายอนุรักษนิยม) หรือไม่แล้ว ปัจจัยอื่นที่มีผลต่อพัฒนาการของกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในยุคที่ 4 ของประเทศไทยนี้ ทั้งในแง่การบัญญัติกฎหมาย คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่ไม่มีเหตุยกเว้นความผิดเนื่องจากการวิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริต ซึ่งรวมถึงการแก้ไขเพิ่มเติมโทษตามกฎหมาย และการใช้การตีความกฎหมาย ที่มีนักนิติศาสตร์ฝ่ายจารีตนิยมที่เชิดชูแนวคิดนิติศาสตร์ราชาธิปไตย⁹⁵ ออกมาให้ความเห็นทางกฎหมายโดยเชื่อมโยงสถานะอันล่งละเมิดมิได้ของพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญรับรองกับการใช้การตีความมาตรา 112⁹⁶ ไม่ใช่ปัจจัยทางกฎหมายเอง แต่ ปัจจัยที่มีผลนั้นคือ สถานะของพระมหากษัตริย์ในทางสังคมวัฒนธรรมตามความเป็นจริงที่ผันแปรไปตามยุคสมัยของสังคม โดยสถานะดังกล่าวของพระมหากษัตริย์มิได้แน่นอนตายตัวตามสถานะทางกฎหมายที่ถูกบัญญัติไว้ด้วยถ้อยคำเช่นเดิมในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับปี 2492 เป็นต้นมา โดยไม่เคยมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงและเป็นสถานะทางกฎหมายดังเช่นที่ปรากฏในประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญอื่น ๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ได้ดังที่ผู้เขียนยกตัวอย่างไว้ข้างต้น

4.3 ช่วงเวลาแห่งพัฒนาการและพลวัตของสถานะทางสังคมการเมืองของพระมหากษัตริย์ (2500-ปัจจุบัน)

ภายหลังปี 2500 แม้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญหลายครั้ง แต่ก็ไม่เคยมีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในทางที่ลดทอนการคุ้มครองพระมหากษัตริย์ลงอีกเลย สอดคล้องกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในทางสังคมวัฒนธรรมที่ไม่เพียงแต่จะไม่ถูกทำทลายอย่างมีนัยสำคัญ แต่สถานะของพระองค์กลับถูกยกให้สูงส่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่เพิ่มการคุ้มครองพระมหากษัตริย์โดยมีการแก้ไขเพื่อเพิ่มโทษบุคคลที่ฝ่าฝืนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีการรัฐประหารใน 2549 และการเปลี่ยนรัชสมัยในปี 2559

⁹⁴ ดูตัวอย่างของประเทศเดนมาร์กใน กองบรรณาธิการวอยซ์ออนไลน์, 'ควีนเดนมาร์ก' ยอมถูกล้อเลียน แคมเซอร์ไพรส์! ให้ของขวัญนักแสดงด้วย (VoiceTV, 8 ตุลาคม 2564) <<https://voicetv.co.th/read/5hGoU3YRl>> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568.

⁹⁵ ธงชัย วินิจจะกุล, 'โปรตุเกสวัง ! ตลก.รัฐธรรมนูญ กับ การสถาปนาประวัติศาสตร์ (อปกติ) แบบไทย' (Waymagazine, 7 กุมภาพันธ์ 2567) <<https://waymagazine.org/rule-of-law-thai-style/>> สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568.

⁹⁶ ดูตัวอย่าง จิตติ ดิงศภัทย์, *กฎหมายอาญา ภาค 2 ตอน 1* (เนติบัณฑิตยสภา 2548) 1114; บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 'ความผิดฐาน "หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ" : เอกลักษณ์ประชาธิปไตยไทยในกระแสประชาธิปไตยโลก' (สถาบันพระปกเกล้า 2562) 10, 14 <web.kpi.ac.th/public/knowledge/book/data/398?page=5> สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568.

สถานะของพระมหากษัตริย์ในทางสังคมวัฒนธรรม ได้ถูกยกขึ้นตามลำดับ โดยเริ่มจากการใช้แผน “PSB D-23” ของสหรัฐฯ ในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ทำให้คนไทยเห็นภาพว่าคอมมิวนิสต์คุกคามสถาบันพระมหากษัตริย์ จาริตประเพณี และเอกราชที่ไทยมีมาอย่างยาวนาน⁹⁷ และการฟื้นฟูบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁹⁸ โดยต่อมาก็ได้มีการเพิ่มการถวายสัตย์ปฏิญาณอันหมายถึงการแสดงความจริงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในปี 2512⁹⁹ สำหรับคณะรัฐมนตรีก่อนรับตำแหน่งอย่างเป็นทางการรวมทั้งผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามธิบดีซึ่งถือเป็นการรื้อฟื้น “พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา” แบบจาริตขึ้นมาใหม่¹⁰⁰ แม้ว่าในช่วงท้ายของสงครามเย็นรูปแบบการเมืองไทยเช่นนี้จะถูกท้าทายโดยนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือ “14 ตุลา” สถานะของพระมหากษัตริย์ก็มิได้ถูกสั่นคลอน ตรงกันข้ามกลับเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ในเหตุการณ์ “14 ตุลา” ที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและนักศึกษาต่างใช้ชาตินิยมที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางทั้งคู่ โดยชาตินิยมของรัฐบาลขับเคลื่อนอย่างชัดเจนถึงการปกป้อง “พระมหากษัตริย์” จากคอมมิวนิสต์ที่จะมาล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนชาตินิยมของนักศึกษาก็พร้อมจะทิ้งบารมีของ “พระมหากษัตริย์” ที่คอยปกป้องเอกราชของ “ชาติไทย” ที่รัฐบาลในปัจจุบันได้ขายไปให้สหรัฐฯ¹⁰¹ ซึ่งทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้บรรลุถึงอีกขั้นหนึ่งของอำนาจนำทางการเมืองและสถานะทางสังคมวัฒนธรรม โดยในเหตุการณ์ “14 ตุลา” พระมหากษัตริย์ในขณะนั้น คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงสามารถยับยั้งเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐบาลทหารกับฝ่ายนักศึกษาที่ออกมาชุมนุมประท้วงจนบานปลายเกิดเหตุจลาจลล้อมปราบได้ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นทั้งศูนย์กลางของ “ชาติ” และ “ประชาชน” อย่างแท้จริง และสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นแหล่งชอบธรรมอันสูงสุดทางการเมืองของไทย โดยพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นหลักยึดทั้งทางการเมืองและจิตใจของสังคมไทย ด้วยนวัตกรรมทางการเมืองอย่าง “นายกพระราชทาน” (หรือ “นายกมาตรา 7”) และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการยุติความขัดแย้งทางการเมือง (ที่สกปรก) ในสังคมไทย ทั้งยังเป็นการยืนยันความชอบธรรมอันสูงสุดของ “กษัตริย์” ในการแทรกแซงทางการเมืองโดยตรง¹⁰²

⁹⁷ The charge in Thailand (persons) to Department of State, 8 December 1953, in Foreign Relations of United State; 1952-1954 vol.12, 699-700 อ้างถึงใน ฉันทพล ใจจริง (เชิงอรธ 63) 315.

⁹⁸ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *ประชาธิปไตยไทยที่ถดถอย : สมรภูมิการเมืองไทยสู่ความขัดแย้งใหม่ที่ยังไม่จบ* (ฐานพงค์ สื่อขจรชัย ผู้แปล, มติชน 2568) 22-25.

⁹⁹ วิจิตรา ประยูรวงษ์, ‘การถวายสัตย์ปฏิญาณ’ (สถาบันพระปกเกล้า, 6 กันยายน 2553) <<http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การถวายสัตย์ปฏิญาณ>> สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2567.

¹⁰⁰ พิธีที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายในดื่มน้ำสาบานว่าจะจงรักภักดีและเชื่อตรงต่อพระมหากษัตริย์ โดยในพิธีพราหมณ์จะนำคัมภีร์ต่าง ๆ มาทำพิธีสวดหรืออ่านโองการแข่งน้ำแล้วทรงสาธุราฐลงน้ำที่จะให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งหลายดื่ม.

¹⁰¹ สยามรัฐ, 4 มีนาคม 2516, หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ อ้างถึงใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ : การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ* (ฟ้าเดียวกัน 2556) 403.

¹⁰² ฐานพงค์ สื่อขจรชัย, *ปลดแอกชาติ จากคักดินา-ราชา ชาตินิยม* (มติชน 2564) 131.

จากสถานะทางสังคมวัฒนธรรมของพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งขึ้นอย่างมากภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 จนกระทั่งมีการเลือกตั้งในปี 2518 นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลที่มี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี การตั้งข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพก็เริ่มขึ้น สังคมไทยภายใต้แนวคิด “ราชประชาสมาสัย” ถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นหลักชัยและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ¹⁰³ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่เกิดขึ้นต่อมาก็เป็นผลพวงหนึ่งจากสถานะของพระมหากษัตริย์ในทางสังคมวัฒนธรรมที่สูงส่งเช่นนี้ โดยนักศึกษาที่เข้าร่วมชุมนุมและถูกสังหารถูกมองว่า ต้องการจะล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว นักศึกษาเหล่านั้นจึงไม่ใช่คนไทย (เพราะคนไทยย่อมต้องรักสถาบันพระมหากษัตริย์) ฝ่ายขวาที่ได้ฆ่านักศึกษาอย่างโหดเหี้ยมในวันนั้น มักให้การว่า คนที่ตายเหล่านั้นเป็น “ญวน” เพราะพูดไทยไม่ได้ หรือเป็น “คอมมิวนิสต์” (ไม่ใช่คน แต่เป็นปีศาจร้าย)¹⁰⁴ ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 โดยเพิ่มโทษจำคุกจนหนักกว่าเดิมอย่างมากจากโทษจำคุกขั้นสูงไม่เกินเจ็ดปี เป็นโทษจำคุกขั้นสูงไม่เกินสิบห้าปี¹⁰⁵ และมีการบังคับใช้อย่างจริงจังเข้มขึ้นมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง¹⁰⁶

เหตุการณ์ทางการเมืองหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แม้มีการรัฐประหารหลายครั้งแต่สถานะของพระมหากษัตริย์ไม่เคยถูกสั่นคลอนอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 หรือ “พฤษภาทมิฬ” ที่พระมหากษัตริย์ได้แสดงบทบาทหยุดยั้งความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งยังคงย่ำถึงการเป็นที่พึ่งทางกายและใจที่ประเทศไทยจะขาดเสียไม่ได้¹⁰⁷ ดังที่ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ เคยเสนอไว้ว่า รัฐธรรมนูญเป็นเพียงเอกสารไม่มีชีวิต ซ้ำยังเปลี่ยนอยู่เรื่อยจนไม่รู้ว่าการพื้นฐานคืออะไร สิ่งที่ยั่งยืนคงถาวรในสังคมไทย คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นหลักสำคัญของสังคมทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ¹⁰⁸ หรือที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอเรื่อง “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม” ใน ปี 2534 ว่าเป็นสิ่งที่อยู่เหนือ “รัฐธรรมนูญกระดาษ” โดยมีกษัตริย์ กองทัพ และศาสนา เป็นผู้มีส่วนอยู่จริงในสังคมไทย แม้จะไม่มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ¹⁰⁹

สถานะของพระมหากษัตริย์ถูกตั้งคำถามอย่างแท้จริงภายหลังการรัฐประหารเมื่อปี 2549 เมื่อกลุ่ม กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) ได้ประท้วงต่อต้านรัฐบาลของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร โดยได้ประกาศไม่ยอมรับการเลือกตั้งและผลักดันให้มี “นายกฯ พระราชทาน” ตาม

¹⁰³ ธงชัย วินิจจะกุล, *6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง* (ฟ้าเดียวกัน 2558) 38.

¹⁰⁴ ธงชัย วินิจจะกุล, เพิ่งอ้าง 105 (“หรืออาจมีการระบุในภายหลังว่า นักศึกษาบางคนเป็น แจ็ก (จีน) แวก หรืออะไรก็ได้ที่ไม่ใช่คน “เชื้อชาติไทย”).

¹⁰⁵ ดู คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 41 ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2519.

¹⁰⁶ ดู ฐานเศรษฐกิจ, ‘สถิติย้อนหลัง 20 ปี 4 ข้อหา คดีการเมือง-ความมั่นคง-มาตรา 112 ล้วนนิรโทษกรรม’ (ฐานเศรษฐกิจ, 8 มีนาคม 2567) <<https://www.thansettakij.com/politics/590343>> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568.

¹⁰⁷ ฐนพงศ์ ลือขจรชัย (เชิงอรรถ 102) 137.

¹⁰⁸ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ เคยเสนอไว้ว่า รัฐธรรมนูญเป็นเพียงเอกสารไม่มีชีวิต ซ้ำยังเปลี่ยนอยู่เรื่อยจนไม่รู้ว่าการพื้นฐานคืออะไร สิ่งที่ยั่งยืนคงถาวรในสังคมไทยคือสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นหลักสำคัญของสังคมทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ – Tongnoi Tongyai, ‘The Role of the Monarchy in Modern Thailand’ in Pinit Ratanakul (ed.) *Development, Modernization and Transition in Southeast Asia: Lesson from Thailand* (Mahidol University 1990) 155.

¹⁰⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน อนุสาวรีย์* (พิมพ์ครั้งที่ 3, มติชน 2557), 121.

มาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2540 จนนำมาสู่การรัฐประหารในปี 2549 คณะรัฐประหารได้ออก “สมุดปกขาว” ขึ้นเพื่อชี้แจงถึง “ข้อเท็จจริง” ในการทำการรัฐประหาร โดยมีความตอนหนึ่งระบุว่า เมื่อทำการรัฐประหารแล้วเสร็จ “จึงขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน กราบบังคมทูลถวายรายงานเพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทถึงเหตุผลและความจำเป็น...เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพลเอก สนธิ บุญรัตกสิน ผู้บัญชาการทหารบก เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”¹¹⁰

เหตุการณ์นี้ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ถูกตั้งคำถาม สังคมไทยถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายที่ขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง (Polarization) พระมหากษัตริย์ถูกทำให้กลายเป็นข้อตรงข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ความเห็นต่าง และการตั้งคำถาม กลายเป็นอาชญากรรมร้ายแรง นอกจากนี้ การรัฐประหารในปี 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้สืบทอดกระแสความชอบธรรมจากแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ยกพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางทางอำนาจ และใช้กลไกของรัฐธรรมนูญชั่วคราว พุทธศักราช 2557 เพื่อควบคุมกลไกรัฐอย่างเบ็ดเสร็จภายใต้ข้ออ้างของการสร้างความสงบเรียบร้อยและความสามัคคีของชาติ การรัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นในบริบทของการต่อสู้ทางอุดมการณ์อย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายที่ยึดถืออุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมกับฝ่ายอนุรักษนิยมที่เชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของระเบียบสังคมไทยอันเป็นการตอกย้ำการแบ่งขั้วอย่างลึกซึ้งในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องจากการรัฐประหารในปี 2549¹¹¹

การเปลี่ยนรัชสมัยในปี 2559 ที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี ถือเป็นหมุดหมายใหม่ของยุคสมัยซึ่งมีผลอย่างลึกซึ้งต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ประชาชน และสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ในระยะแรกจะยังคงมีการดำรงไว้ซึ่งโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์แบบเดิม แต่ก็เริ่มมีปรากฏการณ์การตั้งคำถามต่อสถานะของพระมหากษัตริย์อย่างเปิดเผยจากคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา โดยมีการชุมนุมเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันฯ อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่¹¹²

กระแสเรียกร้องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดในหมู่ประชาชนส่วนหนึ่งซึ่งเริ่มตั้งคำถามต่อรากฐานของอุดมการณ์ “ประชาธิปไตยแบบไทย” และโครงสร้างอำนาจที่ยึดโยงกับสถานะของพระมหากษัตริย์ ทว่าแม้เวลาจะล่วงเลยมาหลายทศวรรษ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงการเปลี่ยนรัชสมัยล่าสุด ก็ยังไม่เคยมีการสำรวจวิจัยในเชิงสังคมวิทยาอย่างเป็นทางการที่จะลักษณะว่า ประชาชนชาวไทยในปัจจุบันยังคงมีความเชื่อ ความศรัทธา หรือการยอมรับต่อแนวคิดประชาธิปไตยแบบไทยและสถานะของพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญเช่นเดิมหรือไม่ เพียงใด

¹¹⁰ อ่านฉบับเต็มได้ที่ MGR Online, “เปิด “สมุดปกขาว” แจงเหตุยึดอำนาจ ย้ำ “แม่่ว” และพวก แสวงหาประโยชน์,” (20 ธันวาคม พ.ศ. 2563) <<https://mgronline.com/politics/detail/9490000144017>>.

¹¹¹ อ่านเพิ่มเติม รุนพงษ์ ลือขจรชัย (เชิงจรด 102) บทที่ 9 ก่อนถึงบทสรุป.

¹¹² อ่านเพิ่มเติม ประจักษ์ ก้องกีรติ (เชิงจรด 98) บทที่ 5 การต่อสู้เพื่อระเบียบการเมืองใหม่.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากการเคลื่อนไหวที่มีความชัดเจนมากขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา¹¹³ ซึ่งน่าจะถึงเวลาแล้วที่จะได้มีการสำรวจสถานะทางสังคมวัฒนธรรมของพระมหากษัตริย์ด้วยงานวิจัยเชิงสังคมตามหลักวิชา¹¹⁴ หรือการทำประชาพิจารณ์ร่างแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถานะพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะกฎหมายอาญาที่คุ้มครองพระมหากษัตริย์ อันได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112

สรุปและข้อเสนอแนะ

เราจะเห็นได้ว่า กฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัยระบอบการปกครองของประเทศไทยตั้งแต่ยุคการปกครองสมัยจารีตที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงจนกระทั่งในยุคปัจจุบันที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 โดยหลักแม้จะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลายครั้งก็ยังคงสาระสำคัญในการคุ้มครองพระมหากษัตริย์ในฐานะส่วนสำคัญของรัฐเสมอมาไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นสมมติเทพเป็นรัฐเอง หรือเป็นประมุขของรัฐก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในยุคการปกครองที่ 3 ของประเทศไทย คือ ช่วงเวลาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี 2475 ที่นำโดยคณะราษฎร มีการบัญญัติเหตุยกเว้นความผิดไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 104 1) วรรคสอง สำหรับกรณีที่มีการหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์กระทำไปด้วยความมุ่งหมายของรัฐธรรมาภิบาลและด้วยความสุจริต ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวที่พระมหากษัตริย์มิได้มีสถานะทั้งทางกฎหมายและทางสังคมตามความเป็นจริงสูงสุดในรัฐตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยสากลที่ถือประชาชนเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดของรัฐที่กำลังเจริญงอกงามอยู่ในขณะนั้น และต่อมาเมื่อเข้าสู่ระบอบการปกครองยุคที่ 4 ซึ่งบทบาททางการเมืองและแนวคิดอุดมการณ์ของกลุ่มอนุรักษ์นิยมหรือกษัตริย์นิยมได้กลายมาเป็นกระแสหลักและเกิดการเชิดชูสถานะของพระมหากษัตริย์กลับไปสูงสุดในรัฐดังเช่นในยุคจารีตและยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกครั้งอันนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 อีกครั้ง โดยตัดเหตุยกเว้นความผิดตามมาตรา 104 1) วรรคสอง ที่จะสามารถใช้กับ

¹¹³ ส่วนในปัญหาที่ว่า หากมีคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการตีความระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย จะต้องฟังข้อเท็จจริงในประเด็นเบื้องต้นเรื่องอุดมการณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนประชาชนชาวไทยอย่างไรนั้น เป็นเรื่องที่ต้องไปว่ากันตามกฎหมายวิธีพิจารณาความ ในส่วนที่ว่าด้วยการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง การระงับฟ้อง และการรับฟังพยานหลักฐาน ซึ่งแตกต่างกันตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแต่ละประเภทคดี (แพ่ง, อาญา, ปกครอง, รัฐธรรมนูญ) และการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวอยู่นอกขอบเขตของงานเขียนนี้ โดยผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวในระบบกฎหมายไทยโดยละเอียดในโอกาสถัดไป.

¹¹⁴ ตามหลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่จะให้ผลการศึกษิตที่สมเหตุสมผลน่าเชื่อถือ การวิจัยต้องมีการประกันความเป็นกลาง ปราศจากอคติของการศึกษาด้วยกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Simple Random Sampling) ปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล และเก็บข้อมูลโดยลับไม่เปิดเผยชื่อของผู้ให้ข้อมูลให้ผู้อื่นทราบ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลตอบคำถามหรือแบบสอบถามตามความรู้สึกนึกคิดของตนมากที่สุดโดยไม่เกิดความหวาดกลัวว่าหากตอบไปอย่างไรแล้วจะได้ผลร้ายตามมหาหรือไม่ ซึ่งการศึกษาเช่นนี้จะกระทำลงได้ก็ต่ออาศัยความกล้าหาญทางวิชาการและพลังทางสังคมที่ช่วยกันยืนยันเสรีภาพทางวิชาการในการทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวและผู้ให้ข้อมูลที่ให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของตนมิให้ถูกข่มขู่คุกคามโดยผู้หนึ่งผู้ใดรวมไปถึงผู้ใช้อำนาจรัฐ.

พระมหากษัตริย์ได้ที่ปรากฏในกฎหมายยุคที่ 3 ออกจนสิ้นเชิง บ่งชี้ว่า แม้อรัฐไทยจะให้ความคุ้มครองพระมหากษัตริย์มาอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย แต่รายละเอียดในส่วนระดับการคุ้มครอง (ว่าจะคุ้มครองแบบเด็ดขาดปราศจากข้อยกเว้นหรือคุ้มครองแบบจำกัดรวมทั้งระดับของโทษขั้นสูงและขั้นต่ำ) ก็มีการแปรเปลี่ยนหรือผันแปรไปตามระบอบการปกครองตามความเป็นจริงและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ประชาชนในสังคมยึดถือในขณะนั้น โดยเฉพาะในส่วนอุดมการณ์ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมว่าเชิดชูพระมหากษัตริย์อยู่ในระดับใด และการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์มักเป็นการแก้ไขให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองตามความเป็นจริงที่ยึดโยงอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นกระแสหลักของสังคมไทยในช่วงเวลานั้น ๆ โดยมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ประชาชนยึดถือเป็นกระแสหลักของสังคมอย่างหนึ่งอย่างใดก่อนที่ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ภายในรัฐเปลี่ยนไป จึงค่อยมีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพระมหากษัตริย์ตามหลัง

หากพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อเสนอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 รวมทั้งการใช้การตีความบทบัญญัติดังกล่าวนั้น จึงต้องพิจารณาและตอบปัญหาเรื่องระบอบการปกครองตามความเป็นจริงและอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองที่ประชาชนชาวไทยยึดถือในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งเป็นเสมือน “วิญญูณ” หรือ “ไส้ใน” ของระบอบการปกครองในปัจจุบันของประเทศไทยเสียก่อนว่าเป็นแบบระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ตั้งอยู่บนอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่สถานะของพระมหากษัตริย์เป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจสูงสุดและมีหัวใจเป็นแนวคิดอนอกนิกรสโมสรสมมติหรือพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้แทนที่ได้รับเลือกจากประชาชน (มหาสมมติ; The great elect) ตามแนวคิดต้นแบบของพระองค์เจ้าธานีนิวัต ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปว่าพระมหากษัตริย์ไทยนั้นทรงดำรงอยู่ในสถานะที่ห้ามล่วงละเมิดและกล่าวร้ายในกรณีใด ๆ เพราะเป็นผู้ที่ประชาชนทั้งประเทศยกเชิดชูขึ้นไว้สูงสุดหรือเป็นแบบประชาธิปไตยตามแนวทางสากลที่เชิดชูคุณค่าสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ข้อเสนอการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามแนวทางสากลมากขึ้นรวมทั้งการเปิดช่องให้ประชาชนสามารถใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ เช่น งบประมาณแผ่นดินที่จัดสรรให้พระมหากษัตริย์ โดยการสำรวจความคิดเห็นตามความเป็นจริงของประชาชนชาวไทยในสังคมด้วยงานวิจัยทางสังคมเชิงประจักษ์ (Empirical Social Research) หรือมิเช่นนั้นก็ด้วยการเปิดเวทีสาธารณะโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนคนทั่วไปมาแสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าวกันอย่างกว้างขวางให้มากที่สุดตามข้อเสนอของไชยยงค์ ชัยพร¹¹⁵

ดังนั้น การที่ฝ่ายก้าวหน้า เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล ที่เสนอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกษัตริย์นิยม เช่น ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตั้งที่ปรากฏในคำวินิจฉัยคดียุบพรรคก้าวไกล¹¹⁶ ต่างฝ่ายต่างยืนยันแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครอง

¹¹⁵ ดู SpacebarMediaTH, ‘SPACEBAR POLITICS: 91 ปี 2475 ตามทรรคนะ ‘ไชยยงค์ ชัยพร’ (24 มิถุนายน 2566) <<https://www.youtube.com/watch?v=pY5rZycXYNs>> สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2567.

¹¹⁶ ดู คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2567.

ในระบอบประชาธิปไตยและจุดยืนที่เกี่ยวกับมาตรา 112 ของฝ่ายตน โดยไม่มีงานวิจัยเชิงประจักษ์หรือการทำประชาพิจารณ์มาสนับสนุนรองรับ จึงอาจเป็นการด่วนสรุปของทั้งสองฝ่ายจนเกินไปนัก และหากเพิกเฉยต่อเสียงหรือความคิดเห็นของประชาชนตามความเป็นจริงก็มีแต่จะทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับแรงเสียดทานและเสื่อมความนิยมลงเรื่อย ๆ จนอาจนำไปสู่การปฏิวัติใหญ่ดังเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ เช่น ประเทศเยอรมนี และประเทศรัสเซีย เป็นต้น¹¹⁷

¹¹⁷ David Streckfuss (n 88) 84; คงสัจจา สุวรรณเพชร, ‘แนวทางปกป้องราชบัลลังก์ และสถานะอันลวงละเมิดมิได้’ (Way Magazine, 26 กุมภาพันธ์ 2567) <<https://waymagazine.org/rule-of-law-thai-style/>> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568.